

LAKIVALIOKUNNAN MIETINTÖ 29/2002 vp

Hallituksen esitys laeiksi sukusolujen ja alkioiden käytöstä hedelmöityshoidossa ja isyyslain muuttamisesta

JOHDANTO

Vireilletulo

Eduskunta on 10 päivänä kesäkuuta 2002 lähettänyt lakivaliokuntaan valmistelevasti käsiteltäväksi hallituksen esityksen laeiksi sukusolujen ja alkioiden käytöstä hedelmöityshoidossa ja isyyslain muuttamisesta (HE 76/2002 vp).

Lakialoite

Valiokunta on käsitellyt esityksen yhteydessä lakialoitteen laeiksi sukusolujen ja alkioiden käytöstä hedelmöityshoidossa ja isyyslain muuttamisesta (LA 79/2002 vp — Osmo Soininvaara/vihr), joka on lähetetty valiokuntaan 26 päivänä syyskuuta 2002.

Lausunto

Eduskunnan päätöksen mukaisesti perustuslakivaliokunta ja sosiaali- ja terveysvaliokunta ovat antaneet asiasta lausuntonsa (PeVL 59/2002 vp ja StVL 14/2002 vp), jotka on otettu tämän mietinnön liitteiksi.

Asiantuntijat

Valiokunnassa ovat olleet kuultavina

- lainsäädäntöjohtaja Tiina Astola, oikeusministeriö
- hallitusneuvos Marja-Liisa Partanen, sosiaali- ja terveysministeriö
- johtaja Martti Esko, Kirkkohallituksen perheasiain toimisto

- ylijohtaja Eila Uotila, Terveydenhuollon oikeusturvakeskus
- pääsihteeri Ritva Halila, Valtakunnallinen terveydenhuollon eettinen neuvottelukunta
- tutkimusprofessori, ryhmäpäällikkö Elina Hemminki, Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus Stakes
- lakimies Arto Nikkarinen ja ylilääkäri Anne-Maria Suikkari, Väestöliitto
- puheenjohtaja Pauliina Pihlaja-Mikkonen ja hallituksen jäsen, edunvalvontavastaava Johanna Saarenmäki, Lapsettomien tuki ry
- jäsen, pääsihteeri Tiina Kivinen, Sateenkaari-perheet ry
- puheenjohtaja Tiia Aarnipuu, Seksuaalinen tasavertaisuus SETA ry
- puheenjohtaja Juha Pekka Turunen, Lääkäriliiton eettisten periaatekysymysten valiokunta
- professori Jaana Hallamaa
- professori Outi Hovatta
- filosofian lisensiaatti, lasten psykoanalytikko Leena Klockars
- professori Raimo Lahti
- valtiotieteiden maisteri, tutkija Kati Mustola
- professori Kevät Nousiainen
- professori Martin Scheinin
- lääketieteen ja kirurgian tohtori, lastenpsykiatri Tytti Solantaus
- dosentti, erikoislääkäri Maija Tulppala.

Lisäksi valiokunta on saanut Lastensuojelun Keskusliitolta kirjallisen lausunnon.

HALLITUKSEN ESITYS JA LAKIALOITE

Hallituksen esitys

Esityksessä ehdotetaan säädettäväksi laki sukusolujen ja alkioiden käytöstä hedelmöityshoidossa ja laki isyyslain muuttamisesta.

Laissa sukusolujen ja alkioiden käytöstä hedelmöityshoidossa säädettäisiin hedelmöityshoidon antamisesta, jota ovat muun muassa keinosiemennys ja koeputkihedelmöitys.

Hedelmöityshoitoa saataisiin antaa parille, joka kärsii tahattomasta lapsettomuudesta tai jonka sukusoluista syntyvällä lapsella on huomattava vaara saada vakava sairaus. Parilla tarkoitetaan avioliitossa tai avioliitonomaisissa olosuhteissa keskenään elävää naista ja miestä.

Laissa säädetyin erityisin edellytyksin hedelmöityshoitoa voitaisiin antaa myös naiselle, joka ei elä laissa tarkoitettussa parisuhteessa, mutta sijaissynnyttäjän käyttöä ei sallittaisi. Laissa ei säädettäisi hedelmöityshoidon eri menetelmistä.

Kenenkään sukusoluja tai alkioita ei saisi käyttää hedelmöityshoidossa ilman hänen suostumustaan. Sukusoluja saisi luovuttaa hedelmöityshoidossa käytettäväksi 18 vuotta täyttänyt terveystarkastuksessa hyväksytty henkilö. Luovutuksen yhteydessä luovuttaja laatisi kirjallisen selostuksen itsestään (henkilökuvauus), joka on aikanaan annettava luovuttajan sukusolusta syntyneelle, jos tämä sitä haluaa.

Terveystarkastuksen oikeusturvakeskus pitäisi rekisteriä sukusolujen luovutuksista.

Jäljennös luovuttajan henkilökuvauksesta annettaisiin pyynnöstä luovutetusta sukusolusta syntyneelle 18 vuotta täyttäneelle henkilölle. Luovutetusta sukusolusta syntyneellä täysi-ikäisellä henkilöllä olisi oikeus saada rekisteristä tieto luovuttajan henkilöllisyydestä, jos luovuttaja on antanut siihen suostumuksensa. Tieto an-

nettaisiin myös silloin, kun vuosi on kulunut luovuttajan kuolemasta.

Hedelmöityshoitoa saisivat antaa sekä sukusoluja ja alkioita varastoida siihen luvan saaneet terveydenhuollon toimintayksiköt sekä hedelmöityshoitoon perehtyneet erikoislääkärit. Luvan myöntäisi hakemuksesta Terveystarkastuksen oikeusturvakeskus. Terveystarkastuksen oikeusturvakeskukselle kuuluvat lupa-asiat käsiteltäisiin oikeusturvakeskuksen yhteydessä toimivassa lautakunnassa.

Isyyslakia ehdotetaan muutettavaksi siten, että lapsen isä on se mies, joka antoi suostumuksensa hedelmöityshoidon antamiseen. Aviomiehen isyyttä ei voitaisi kumota, jos lapsi on syntynyt hänen suostumuksellaan annetusta hedelmöityshoidosta. Avioliiton ulkopuolella hedelmöityshoidon avulla syntyneen lapsen osalta miehen isyys voitaisiin vahvistaa tunnustamisella tai oikeudenkäynnissä. Äidin tai lapsen aloitteesta voitaisiin myös vahvistaa sellaisen miehen isyys, joka on suostunut luovuttamiensa siittiöiden käyttöön sellaiselle naiselle, joka ei elä ehdotetussa laissa tarkoitettussa parisuhteessa.

Ehdotetut lait ovat tarkoitettut tulemaan voimaan noin kuuden kuukauden kuluttua niiden hyväksymisestä ja vahvistamisesta.

Lakialoite

Lakialoitteessa ehdotetaan, että lakiin sukusolujen ja alkioiden käytöstä hedelmöityshoidossa lisättäisiin 4 luku, jonka mukaan sijaissynnyttäjän käyttö hyväksytään tarkoin rajatuin ehdoin. Lisäksi lakialoitteessa ehdotetaan, että siittiöiden luovuttaja voitaisiin vahvistaa isyyslain mukaisesti lapsen isäksi vain, jos molemmat osapuolet sen hyväksyvät.

VALIOKUNNAN KANNANOTOT

Yleisperustelut

Tahaton lapsettomuus, joka tunnetusti aiheuttaa usein suuria henkisiä paineita ja vaikeuksia lap-

settomuudesta kärsiville pareille, on viime vuosina yleistynyt huomattavasti. Samaan aikaan

lääketieteen keinot auttaa lapsettomuudesta kärsiviä ovat kuitenkin jatkuvasti parantuneet.

Suomessa ei, toisin kuin monessa muussa valtiossa, ole hedelmöityshoitoa koskevaa erillistä lainsäädäntöä. Hedelmöityshoitoa annetaan voimassa olevan terveydenhuoltoa koskevan lainsäädännön mukaisesti. Hedelmöityshoitoja antavat sairaalat, klinikat ja muut hoitolaitokset ovat toimineet erittäin vastuullisesti. Käytännön ongelmia tai epäeettistä toimintaa ei ole ilmennyt. Kun hedelmöityshoidot edelleen kehittyvät, toiminta uhkaa saada epäterveitä piirteitä. Sen vuoksi on välttämätöntä säätää laki, jolla voidaan suojata ihmisarvon loukkaamattomuutta ja kieltää kaikenlainen epäeettinen toiminta kuten kaupankäynti sukusoluilla ja alkioilla sekä alkoiden toisintaminen (ihmisen kloonaminen).

Kaikki valiokunnassa kuullut asiantuntijat ovat muutoin erilaisista käsityksistään huolimatta pitäneet hedelmöityshoitojen antamista koskevan lain säätämistä tarpeellisena ja kiireellisenä.

Hallituksen esityksen perusteluista ilmenevistä syistä ja saamansa selvityksen perusteella valiokunta puoltaa lakiehdotusten hyväksymistä seuraavin huomautuksin ja muutoksin.

Hoidon antamisen edellytykset

Hallituksen esityksen lähtökohtana on, että hedelmöityshoitoa saadaan antaa miehen ja naisen muodostamalle parille silloin, kun pari kärsii tahattomasta lapsettomuudesta tai parin omista sukusoluista syntyvällä lapsella olisi huomattava vaara saada vakava sairaus. Esityksessä ei kuitenkaan ole kokonaan haluttu rajata hedelmöityshoidon ulkopuolelle naisia, jotka eivät elä miehen kanssa parisuhteessa. Näiden naisten osalta hoidon saamisen edellytykset poikkeavat kuitenkin kahdella tavalla pääsäännöstä:

- yksinäiselle naiselle voidaan antaa hedelmöityshoitoa, ilman että sen antamiseen olisi lääketieteellisiä syitä, mutta
- yksinäiselle naiselle voidaan antaa hedelmöityshoitoa vain, jos se mies, jonka siittiöitä hoidossa käytetään, on ennen hoidon

antamista suostunut siihen, että hänet voidaan myöhemmin äidin tai lapsen vaatimuksesta vahvistaa lapsen isäksi.

Hallituksen esitys on pitkän valmistelun ja vaikeiden neuvottelujen avulla saavutettu kompromissi. Sen vuoksi ei ole ollut yllättävää, että valiokunnassa kuultujen asiantuntijoiden käsitykset ja myös julkisessa keskustelussa esitetyt käsitykset siitä, kenelle hedelmöityshoitoa tulisi voida antaa ja millä edellytyksillä, eroavat toisistaan suuresti, vaikka kaikkien yhteinen lähtökohta on lapsen edun toteuttaminen.

Osa kuulluista korostaa lapsen oikeutta molempiin vanhempiin, isään ja äitiin, ja katsoo, että hedelmöityshoitoa voidaan antaa vain aviopareille ja avioliitonomaisessa suhteessa elävien miehen ja naisen muodostamille pareille.

Osa kuulluista katsoo, että hedelmöityshoidon avulla syntyvä lapsi on aina toivottu lapsi, jolloin lapsen kasvupohja on turvattu, vaikka hänellä ei olisi isää. Heidän mielestään on perusteltua antaa hedelmöityshoitoa sekä pareille että yksinäisille naisille.

Osa kuulluista vetoaa naisten keskinäiseen tasa-arvoon ja oikeuteen saada lisääntymissterveyteen liittyviä terveyspalveluita siviilisäädystä riippumatta. Nämä henkilöt painottavat, että jos hedelmöityshoidot evätään yksinäisiltä naisilta, rikotaan perustuslaissa säädettyä ihmisten yhdenvertaisuusvaatimusta ja syrjintäkieltoa.

Lakiehdotusten perustuslainmukaisuuden valvonta kuuluu perustuslakivaliokunnalle. Perustuslakivaliokunta on lausunnossaan PeVL 59/2002 vp selvittänyt, mitä tämän asian kannalta merkitsee perustuslain 6 §, jonka mukaan ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä. Perustuslakivaliokunta toteaa lausunnossaan seuraavaa:

"Kuten perusoikeusuudistuksen esitöissä todetaan (HE 309/1993 vp, s. 43/I), perustuslakivaliokunta oli uudistusta edeltäneessä käytännössään korostanut, ettei yhdenvertaisuusperiaatteesta voi johtua tiukkoja rajoja lainsäätäjän harkinnalle pyrittäessä kulloisenkin yhteiskuntakehityksen vaatimaan sääntelyyn. Tätä tulkintakäytäntöä ei valiokunnan käsityksen mukaan ollut tarkoitus muuttaa uudistuk-

sen yhteydessä. Syrjintäkiellon osalta perusoikeusuudistuksessa pidettiin olennaisena (HE 309/1993 vp, s. 44/I), voidaan erottelu perustella perusoikeusjärjestelmän kannalta hyväksyttävällä tavalla."

"Lakiehdotuksessa asetetaan henkilöitä eri asemaan sosiaalisen statuksen ja osaksi myös sukupuolisen suuntautumisen kannalta. Kun otetaan huomioon hedelmöityshoidon lääketieteellinen tarkoitus auttaa lapsettomuudesta vastoin tahtaan kärsiviä henkilöitä, ei lakiehdotusta voida tältä osin pitää perustuslainvastaisena. Valiokunta katsoo, että ehdotetut erot, jotka liittyvät kiinteästi yhteiskunnan arvovalintoihin, valiokunnan pitkäaikaiseen tulkintakäytäntöönkin verrattuna mahtuvat lainsäätäjälle kuuluvien harkintarajojen sisälle."

Perustuslakivaliokunta siis toteaa lausunnossaan, että säädettäessä lakeja, jotka liittyvät yhteiskunnan arvovalintoihin, lainsäätäjän harkintavalta on laaja. Tällaisissa laeissa voidaan siten sallia henkilöiden asettaminen keskenään eri asemaan sosiaalisen statuksen ja osaksi myös sukupuolisen suuntautumisen kannalta ilman, että rikotaan perustuslakia.¹

Hallituksen esitys on kompromissiratkaisu, kuten edellä on jo todettu. Kompromissien hakeneminen ja tasapainoilu erilaisten intressien kesken kuuluvat lainsäädännön valmisteluun. Valiokunnan mielestä nyt käsiteltävinä olevissa lakiehdotuksissa on kuitenkin joustettu liian pitkälle lapsen edun ensisijaisuuden periaatteesta.

Valiokunnan lähtökohtana on, että lapsella on aina oltava oikeus molempiin vanhempiin, niin isään kuin äitiin. Hallituksen esityksen ongelmallisimman kohta on suhtautuminen isyyden merkitykseen lapselle. Se on sivuutettu lähes täysin, kun miehestä tulee vain sukusolujen luovuttaja.

¹ Perustuslakivaliokunta esitti vastaavanlaisen kannan hallituksen esityksestä HE 200/2000 vp laiksi virallistetusta parisuhteesta (LaVM 15/2001 vp ja PeVL 15/2001 vp).

Isyyttä heikennetään vakavalla tavalla niin kulttuurisena kuin sosiaalisena instituutiona. Sekä perustuslakivaliokunnan että sosiaali- ja terveysvaliokunnan lausunnossa on pidetty ongelmallisena toisaalta sitä, että hallituksen esityksen mukaan luovuttaja ikään kuin sitoutuu jo useita vuosia etukäteen mahdolliseen isyytensä vahvistamiseen, ja toisaalta sitä, että esityksen mukaan tietty osa lapsista lähtökohtaisesti lainsäädännön seurauksena syntyy isättömiksi. Tähän viitaten lakivaliokunta katsoo, että lain päätavoitteina on oltava lapsettomuudesta kärsivien perheiden tukeminen ja hedelmöityshoitajien avulla syntyneiden lasten oikeuksien ja hyvinvoinnin turvaaminen.

Hedelmöityshoitolain lähtökohtana ei voi olla aikuisten tasa-arvokysymys ja subjektiivinen oikeus hoitoon ja lapsen saamiseen. Ainoa oikea lähtökohta on lapsen oikeuksien kuuleminen ja toteuttaminen. Tältä pohjalta lakivaliokunta katsoo, että hedelmöityshoitoja voidaan antaa vain 1. lakiehdotuksen 7 §:n mukaisesti tahattomasta lapsettomuudesta kärsiville aviopareille ja avioliitonomaisessa suhteessa elävien miehen ja naisen muodostamalle parille. Valiokunta esittää tästä johtuvat muutosehdotuksensa jäljempänä yksityiskohtaisissa perusteluissa.

Tämän koko lainsäädäntöä koskevan perusratkaisunsa tueksi valiokunta viittaa pohjoismaiseen lainsäädäntölinjaukseen. Niin Ruotsissa, Norjassa, Islannissa kuin Tanskassakin² on kielletty hedelmöityshoidon antaminen yksinäisille naisille ja naispareille, vaikka osassa näistä maista on muissa suhteissa vapaamielisempi perhelainsäädäntö kuin Suomessa.

Suomessa on kautta aikojen syntynyt lapsia avioliiton ulkopuolella ja näin tapahtuu vastakin. Valiokunnan tarkoituksena ei ole ratkaisunsa kautta moralisoida eikä rajoittaa näiden äitien ja lasten oikeuksia. Valiokunnan mielestä lainsäädäntöön tukeutuvan menetelmän, ts. hedelmöityshoidon avulla ei kuitenkaan pidä auttaa tällaisten lasten syntymistä.

² Tanskassa kielto rajoittuu lääkärin antamaan lapsettomuushoitoon.

Lapsen oikeus saada tietää alkuperästään

Hallituksen esityksen mukaan sukusolun luovuttajan henkilöllisyyttä ei saa luovuttajan elinaikana vastoin hänen tahtoaan ilmaista luovutetusta sukusolusta syntyneelle henkilölle. Toisaalta luovuttaja voi antaa suostumuksensa henkilöllisyytensä ilmaisemiseen missä vaiheessa tahansa, esimerkiksi luovutusta vastaanottaessa tai myöhemminkin, jopa vuosikymmenienkin kuluessa.

Hallituksen esityksen perusteena on halu varmistaa se, että luovutetuilla sukusoluilla voidaan antaa hedelmöityshoitoa myös tulevaisuudessa. Tämä edellyttää sitä, että myös sukusolujen luovuttajat kokevat lainsäädännön omalta kannaltaan oikeudenmukaiseksi. Vaikka luovutettujen siittiöiden tarve on hedelmöityshoito- menetelmien kehittymisen myötä vähentynyt, niitä tarvitaan edelleen.

Näiltä osin perustuslakivaliokunta toteaa lausuntonsa perusteluissa seuraavaa:

"Oikeus henkilökohtaiseen identiteettiin liittyy perustuslain 10 §:ssä turvatuun yksityiselämän suojan piiriin. On tältä kannalta ongelmallista, jos henkilön alkuperästä on viranomaisella tietoa, johon hänellä itsellään ei ole tiedonsaantioikeutta. Lakiehdotuksen 24 §:n 3 kohtaa on siksi muutettava niin, että hedelmöityshoidosta syntyneellä henkilöllä on oikeus 18 vuotta täytettyään saada tietää luovuttajan henkilöllisyys. Tiedon saaminen tästä ei siten voi jäädä riippumaan luovuttajan suostumuksesta. Luovuttaja tulee toisaalta tietoiseksi tällaisesta henkilöllisyytensä paljastumismahdollisuudesta suostuessaan sukusolujensa käyttöön hedelmöityshoidossa. Lakiehdotuksen muuttaminen tällä tavoin on edellytys tavallisen lainsäätämisyjärjestyksen käytämiselle."

Lausuntonaan perustuslakivaliokunta on päätenyt esittämään, että lakiehdotukset voidaan käsitellä tavallisen lain säätämisyjärjestyksessä, 1. lakiehdotus kuitenkin vain, jos valiokunnan sen 24 §:n 3 kohdasta tekemä valtiosääntöoikeudel-

linen huomautus otetaan asianmukaisesti huomioon.

Perustuslakivaliokunta on siis yksimielisesti, vastoin hallituksen esityksen lähtökohtia, todennut, että oikeus saada tietää alkuperänsä kuuluu yksityiselämän suojan piiriin. Tämän vuoksi myös oikeus saada tietää luovuttajan henkilöllisyys kuuluu kaikille hedelmöityshoidolla syntyneille lapsille yhtäläisesti ja ketään syrjimättä.

Lakivaliokunta toteaa, että perustuslakivaliokunnan lausunnon johdosta lakiehdotusta on muutettava niin, että hoidon tuloksena syntyneelle lapselle turvataan ehdoton oikeus saada 18 vuotta täytettyään tietää luovuttajan henkilöllisyys. Tämä edellyttää, että 1. lakiehdotuksen 14—17, 19, 20, 23—25, 31, 32, 36, 37 ja 42 §:ää muutetaan. Valiokunta esittää muutosehdotukset tarkemmin jäljempänä yksityiskohtaisissa perusteluissa. Ne on laadittu siltä pohjalta, ettei hallituksen esityksessä ehdotettua luovuttajan henkilökuvaa laadita. Hallituksen esityksen perusedellytys, että on perheen sisäinen asia, kerrotaanko lapselle hänen alkuperästään, sen sijaan jää ennalleen.

Muita hedelmöityshoidon antamiseen liittyviä periaatteita

Hallituksen esityksessä ei ehdoteta hedelmöityshoidon sallimista *sijaisyyntäjäjärjestelyä käyttämällä*, koska järjestelyyn liittyy merkittäviä periaatteellisia ja käytännön ongelmia. Tähän kantaan on päädytty lainsäädännön valmisteluvaiheessa käydyn perusteellisen eettisen pohdinnan jälkeen. Lakivaliokunta, viitaten myös sosiaali- ja terveystieteiden valiokunnan lausunnon esitettyyn kantaan, pitää hallituksen esityksessä omaksuttua kantaa oikeana.

Hedelmöityshoitolakiehdotuksessa on kahdessa eri säännöksessä ilmaistu kanta, ettei luovutettuja sukusoluja tai alkioita saa käyttää *sukusolun luovuttajan kuoleman jälkeen*. Lakiehdotuksen 7 §:n 2 momentin 3 kohdan mukaan hedelmöityshoitoa ei saa antaa, jos parin osapuolista toinen on kuollut. Edelleen 15 §:n mukaan sukusoluja tai alkioita ei saa käyttää hedelmöityshoitoon sen jälkeen, kun palvelujen tuottajan

tietoon on tullut, että sukusolun luovuttaja on kuollut, vaan sukusolut on 6 §:n nojalla tällöin viipymättä hävitettävä.

Lausunnossaan sosiaali- ja terveystieteiden valiokunta pitää perusteltuna sitä, ettei sukusoluja ja alkioita käytetä hedelmöityshoidossa luovuttajan kuoleman jälkeen. Valiokunnan mukaan hoidon mahdollistaminen näissä tilanteissa voisi johtaa psyykkisiin, sosiaalisiin ja oikeudellisiin ongelmiin, joita olisi hyvin vaikea lainsäädännöllä pyrkiä etukäteen ratkaisemaan. Lakivaliokunta yhtyy sosiaali- ja terveystieteiden valiokunnan kannanottoon.

Luovutettuja sukusoluja käytetään lähtökohdaisesti siten, että luovuttajan henkilöllisyys ei tule hoidon antajan eikä luovutuksen saajan tietoon (*ns. anonymiteettiperiaate*). Luovuttajan henkilöllisyyttä ei nimenomaisen säännöksen mukaan saa paljastaa hoitoa saavalle parille. Ainoastaan luovutetusta solusta syntyneellä lapsella on 18 vuotta täytettyään oikeus saada tieto luovuttajan henkilöllisyydestä. Luovutuksen saaja voi kuitenkin asettaa ehdon, että käytetään vain tietyn luovuttajan sukusoluja.

Valiokunnassa on herännyt keskustelu siitä, pitäisikö lakiin lisätä kieltö, jolla *hedelmöityshoito lähisukulaisten kesken* säädetään kielletyksi samaan tapaan kuin avioliittolaissa on säädetty avioesteistä. Valiokunta ei pidä tätä tarpeellisenä, koska tällaisten esteiden tutkiminen olisi lain anonymiteettiperiaatteen vastaista. Samalla se sekoittaisi koko järjestelmän, jossa ei ole ilmennyt tällaisia epäkohtia.

Valiokunnan mielestä lähisukulaisuus ei tuota ongelmia niissäkään tilanteissa, joissa luovutuksen saaja asettaa ehdon tietyn luovuttajan sukusolujen käyttämisestä. Hedelmöityshoitoja antava henkilökunta on terveydenhuollon ammattilaisista annetun lain alainen, toimii sosiaali- ja terveysministeriön sekä Terveydenhuollon oikeusturvakeskuksen valvonnan alaisena ja on velvollinen noudattamaan lain 15 §:ssä säädettyjä ammattieettisiä velvollisuuksia. Terveydenhuollon ammattihenkilön ammattitoiminnan päämääränä on terveyden ylläpitäminen ja edistäminen, sairauksien ehkäiseminen sekä sairaiden parantaminen ja heidän kärsimystensä lie-

vittäminen. Terveydenhuollon ammattihenkilön on ammattitoiminnassaan sovellettava yleisesti hyväksytyjä ja kokemusperäisiä perusteltuja menettelytapoja koulutuksensa mukaisesti, jota hänen on pyrittävä jatkuvasti täydentämään. Sitä on selvää, ettei lääkäri ryhdy hedelmöityshoidon antamiseen, jos luovutuksen saajan asettama luovuttajaa koskeva ehto on eettisesti arveluttava.

Lainsäädännön voimaantulo

Hallituksen esityksen mukaan ehdotetut lait ovat tarkoitettut tulemaan voimaan noin kuuden kuukauden kuluttua niiden hyväksymisestä ja vahvistamisesta. Valiokunnan tekemät periaateratkaisut ja ehdottamat muutokset vaikuttavat oleellisesti nykyisen sääntelemättömän toiminnan periaatteisiin. Sen vuoksi lainsäädännön voimaantulolle on varattava ehdotettua pitempi aika. Valiokunta pitää tammikuun 1 päivää 2004 soveliaana ajankohtana. Silloin jää aikaa niiden nyt keskeneräisten hoitojen loppuun saattamiseen, jotka eivät enää nyt hyväksyttävän lain mukaan olisi sallittuja. Lisäksi ehditään tehdä tarvittavat lainmuutokset ja selvittää, missä määrin varastoituja sukusoluja voidaan käyttää.

Yksityiskohtaiset perustelut

1. Laki sukusolujen ja alkioiden käytöstä hedelmöityshoidossa

1 luku. Yleiset säännökset

2 §. *Määritelmät.* Pykälän 5 kohtaan sisältyy terveydenhuollon toimintayksikön määritelmä.

Valiokuntakäsittelyn aikana on ilmennyt, että määritelmää on täydennettävä. Elokuun alussa vuonna 2000 voimaan tulleiden lainmuutosten mukaan³ terveydenhuollon toimintayksiköllä tarkoitetaan paitsi sairaalaa ja siitä erillään ole-

³ L erikoissairaanhoidon lain muuttamisesta 652/2000 ja L potilaan asemasta ja oikeuksista annetun lain muuttamisesta 653/2000

vaa sairaanhoidon toimintayksikköä, myös sairaanhoitopiirin kuntayhtymän päättämää muuta hoitovastuussa olevaa kokonaisuutta. Valiokunta ehdottaa pykälän 5 kohdan muuttamista tämän mukaisesti.

4 ja 5 §. Pykälisiin sisältyvät säännökset sukusolujen ja alkioiden käytön rajoituksista ja lapsen ominaisuuksiin vaikuttamisesta.

Sukusolujen ja alkioiden käytölle 4 §:ssä ehdotettujen rajoitusten tarkoituksena on mm. suojata sukusolusta tai alkioista syntyvän lapsen terveyttä ja ainutlaatuisuutta. Sen vuoksi vaikuttaminen syntyvän lapsen ominaisuuksiin valikoimalla sukusoluja ja alkioita tai muulla tavalla on kiellettyä. Kielto sisältää myös sen periaatteen, ettei luovuttajia saa valikoida haluttujen ominaisuuksien saamiseksi. Nykyisin on mahdollista saada selville alkioista vain sukupuoli ja eräät perinnölliset sairaudet.

Lapsen ominaisuuksiin vaikuttamisen kieltöön ehdotetaan kuitenkin kahta poikkeusta. Lakiehdotuksen 5 §:n 2 momentin mukaan syntyvän lapsen terveyteen saadaan vaikuttaa valikoimalla tutkitun ominaisuuden kannalta terveeksi todettuja sukusoluja ja alkioita. Saman momentin mukaan lapsen sukupuolen määräytymiseen saadaan vaikuttaa, jos hedelmöityshoidon antamiseen ryhdytään 7 §:n 1 momentin 1 kohdan nojalla sen vuoksi, että parin omista sukusoluista syntyvällä, toista sukupuolta olevalla lapsella on huomattava vaara saada vakava sairaus. Sukupuolen valinnan tavoitteena on, että syntyvä lapsi on terve. Ehdotus on ihmisoikeuksien ja biolääketieteen sopimuksen 14 artiklan mukainen.

Valiokunnan huomiota on kiinnitetty siihen, että 4 §:n 3 momentin 2 kohdan ilmaisu "tutkitun sairauden osalta perimältään terveeksi" ja 5 §:n 2 momentin ilmaisu "tutkitun ominaisuuden kannalta terveeksi todettuja sukusoluja" ovat varsin väljiä. Väljät ilmaisut voivat johtaa laajenevaan lapsen ominaisuuksien valikointiin, ja ne voivat mahdollistaa geenitestien käytön hedelmöityshoitojen markkinointikeinona. Samassa yhteydessä on esitetty, että 5 §:n 2 momentissa käytettyä sanontaa "huomattava vaara saada vakava sairaus" olisi pyrittävä täsmentämään,

jotta ihmisarvon loukkaamattomuuden vuoksi solujen valikoinnille asetettaisiin selkeät rajat, jos sitä ei haluta kokonaan kieltää.

Lakivaliokunta ehdottaa 4 §:n 3 momentin 2 kohdan ja 5 §:n 2 momentin ensimmäisen virkkeen täsmentämistä siten, että niissä käytetään ilmaisua "tutkitun vakavan sairauden kannalta terveeksi todettua". Säännösten tarkoituksena on, ettei syntyvällä lapsella olisi tutkittua vakavaa sairautta, ts. lähinnä joko vakavaa perinnöllistä tautia tai vakavaa kromosomihäiriötä.

Lakivaliokunta ei sen sijaan näe syytä muuttaa ehdotuksen 5 §:n 2 momentin toisessa virkkeessä käytettyä em. ilmaisua "huomattava vaara saada vakava sairaus". Lakiehdotuksessa on tältä osin pyritty neutraalisuuteen suhteessa luonnonmenetelmällä lisääntymiseen. Raskauden keskeyttämisestä annetun lain (239/1970) 1 §:n 5 kohdan mukaan raskaus voidaan naisen pyynnön perusteella keskeyttää, "kun on syytä otaksua, että lapsi olisi vajaamielinen tai että lapsella olisi tai lapselle kehittyisi vaikea sairaus tai ruumiinvika". Ei olisi johdonmukaista, jos hedelmöityshoidossa ei voitaisi valikoinnin avulla luopua käyttämästä sellaisia soluja, joiden käytöstä voisi johtua huomattava riski vakavasta sairaudesta, kun samat perusteet kuitenkin oikeuttaisivat raskauden keskeyttämiseen.

6 §. Sukusolujen ja alkioiden varastoinnin rajoitukset. Pykälän 2 momentissa säädetään luovuttettujen sukusolujen ja alkioiden varastoinnista ja ehdotetaan, että varastoinnin enimmäisaika olisi viisitoista vuotta.

Sosiaali- ja terveystieteiden valiokunta katsoo lausunnossaan, että ehdotuksen mukainen sukusolujen ja alkioiden 15 vuoden enimmäissäilytysaika on liian pitkä, ja ehdottaa sen lyhentämistä viiteen vuoteen.

Lakivaliokunnan saaman selvityksen mukaan sukusolujen verrattain pitkällä säilytysajalla on haluttu turvata se mahdollisuus, että pari, joka on saanut lapsen tietyn luovuttajan sukusoluilla, voisi saada tälle sisaruksia saman luovuttajan soluilla. Siten näin syntyvät sisarukset voisivat olla myös biologisia sisaruksia. Tästä näkökulmasta sosiaali- ja terveystieteiden valiokunnan esittämä säilytysaika on liian lyhyt. Lakivaliokunta kat-

soo, että varastoinnin enimmäissäilytysaika voidaan lyhentää kymmeneen vuoteen, ja ehdottaa momentin muuttamista tämän mukaisesti.

Lakiehdotuksen 32 §:ään sisältyvien potilastietojen arkistointia koskevien säännösten tämentäminen on osoittautunut tarpeelliseksi. Siihen liittyen valiokunta ehdottaa, että 6 §:ään lisätään *uusi 4 momentti*, jonka mukaan palvelujen tuottajan on ilmoitettava Terveystieteiden tutkimuskeskukselle, jos sen tiedossa on, että tietyn luovuttajan sukusoluja ei ole käytetty hedelmöityshoitoon ennen kuin ne on 6 §:n 1 tai 2 momentin mukaan hävitettävä.

2 luku. Hedelmöityshoidon antaminen

7 §. Hedelmöityshoidon antamisen edellytykset.

Pykälässä määritellään hedelmöityshoidon antamisen edellytykset. Pykälän 1 momentin 4 kohdan mukaan hedelmöityshoitoa ei saa antaa, jos nainen on täyttänyt 46 vuotta.

Perustuslakivaliokunnan lausunnossa PeVL 59/2002 vp on kiinnitetty huomiota siihen, että lääketieteellisten hoitojen antamista ei ole sidottu ikärajoihin. Tämän vuoksi perustuslakivaliokunta katsoo, että naisen iän vaikutus hedelmöityshoidon antamiseen on perusoikeusjärjestelmän kannalta asianmukaisinta jättää lääkärin harkittavaksi. Tämän vuoksi lakiehdotuksesta on perustuslakivaliokunnan mielestä poistettava ikäraja.

Sosiaali- ja terveystieteiden valiokunnan lausunnossa StVL 14/2002 vp sen sijaan pidetään lakiehdotukseen sisältyvää 46 vuoden ikärajaa perusteltuna, koska hedelmöityshoidon onnistumisen edellytykset vähenevät naisen iän myötä. Tällöin myös raskauteen ja synnytykseen liittyvät riskit ja ongelmat ovat yleisempiä ja suurempia kuin nuorilla naisilla.

Lakivaliokunta katsoo, että lainsäädännössä on pyrittävä käyttämään perusoikeusjärjestelmän kannalta asianmukaisia kirjoitustapoja. Sen vuoksi valiokunta ehdottaa ikärajan poistamista pykälän 2 momentin 2 kohdasta.

Asia jää tällöin yksittäistapauksittain lääkärin harkittavaksi. Lääkäri voi kunkin potilaan yksilöllisten ominaisuuksien ja terveydentilan perusteella arvioida, olisiko raskaus turvallinen

sekä naisen että syntyvän lapsen kannalta. Valiokunnan tarkoituksena ei ole, että hedelmöityshoitoja pitäisi yleisesti ryhtyä antamaan 46 vuotta täyttäneille naisille, vaan päinvastoin suosia suuntaa, jossa syntyvän lapsen äiti on verrattavissa luonnonmenetelmällä syntyvien lasten äiteihin.

8 §. *Tietojen antaminen parille.* Lakiehdotuksen 8 § sisältää useampia tiedon antamista koskevia säännöksiä, joiden tarkoituksena on turvata se, että hedelmöityshoitoa hakeva pari saa riittävät valmiudet valmentautua uuteen perhetilanteeseen.

Useissa valiokunnan saamista asiantuntijalausunnoissa on korostettu psyykkisen neuvonnan tarvetta koko hoitoprosessin ajan ja esitetty, että tätä koskeva velvollisuus lisätään tähän pykälään.

Lakivaliokunnan saaman lisäselvityksen mukaan pykälän 2 momentissa mainitulla neuvonnalla tarkoitetaan myös psyykkistä neuvontaa. Näin ymmärrettynä valiokunta pitää ehdotettuja säännöksiä lain tasolla riittävinä. Säännösten toteutumisen varmistamiseksi valiokunta edellyttää, että myönnettäessä palveluntuottajalle lupa 23 (26) §:n nojalla varmistetaan siitä, että myös käytännössä palveluntuottajalla on mahdollisuudet antaa ammattitaitoista psyykkistä neuvontaa.

12 §. *Hedelmöityshoidon antaminen naiselle, joka ei elä parisuhteessa.* Pykälän mukaan hedelmöityshoitoa voidaan tietyin edellytyksin antaa myös naiselle, joka ei elä avioliitossa tai avioliitonomaisissa olosuhteissa.

Edellä yleisperusteluissa on esitetty valiokunnan periaatekanta, jonka mukaan hedelmöityshoitoja saadaan antaa vain sellaiselle parille, jossa mies ja nainen elävät keskenään avioliitossa tai avioliitonomaisissa olosuhteissa. Tämän vuoksi valiokunta ehdottaa pykälän poistamista lakiehdotuksesta.

Pykälän poistamisesta seuraa, että jäljempänä seuraavien pykälien numerointi muuttuu ja että lain sisäiset viittaukset on tarkistettava uuden numeroinnin mukaisiksi. Näitä muutoksia ei jäljempänä erikseen perustella.

3 luku. Sukusolujen ja alkioiden luovutus

12 (13) §. Sukusolujen luovuttaja. Pykälässä on säännökset luovuttajaa koskevasta terveystarkastuksesta.

Perustuslakivaliokunnan lausunnossa on kiinnitetty huomiota terveystarkastusta koskevaan 34 §:n 2 kohdan asetuksenantovaltuuteen, joka kohdistuu esityksen perustelujen mukaan muun muassa siihen, että terveystarkastuksen avulla varmistetaan siitä, ettei henkilö ole tarttuvan eikä perinnöllisen taudin kantaja. Perustuslakivaliokunnan mukaan kysymyksessä on selvästi seikat, joista perussäännökset on viime kädessä perustuslain 80 §:n johdosta annettava lailla. Vain tällä edellytyksellä asetuksella saadaan antaa tarkempia säännöksiä.

Myös sosiaali- ja terveystarkastuksen lausunnossa katsotaan, että terveystarkastuksia koskevat perussäännökset tulee säätää laissa, jotta tarkemmat säännökset voidaan antaa asetuksella.

Saamiensa lausuntojen johdosta lakivaliokunta ehdottaa, että 13 §:ää täydennetään tarkastusta määrittävillä perussäännöksillä. Terveystarkastuksessa on varmistuttava siitä, ettei luovuttajalla ole sellaista vakavaa perinnöllistä sairautta taikka sellaista tarttuvaa tautia, joka voi aiheuttaa vakavan sairauden hedelmöityshoitoa saavalle naiselle tai hedelmöityshoidon tuloksena syntyvälle lapselle, ja ettei sukusolujen luovutus aiheuta luovuttajalle terveydellistä vaaraa.

Kun 12 (13) §:ää täydennetään ehdotetulla tavalla, hallituksen esityksen 34 §:n 2 kohtaan sisältyvä asetuksenantovaltuus on sellaisenaan asianmukainen.

13 (14)—17 §. Pykäliin sisältyy säännökset luovuttajasta kerättävistä tiedoista, luovuttajan suostumuksesta sukusolujen käyttöön, luovuttajan suostumuksesta laadittavasta asiakirjasta ja luovuttajan suostumuksesta henkilöllisyytensä ilmaisemiseen.

Edellä yleisperusteluissa on todettu, että perustuslakivaliokunnan säätämisyjärjestyskannan johdosta lakiehdotusta on muutettava niin, että luovutetusta sukusolusta syntyneellä lapsella on 18 vuotta täytettyään oikeus saada tieto luovuttajan henkilöllisyydestä. Tämän johdosta lakivaliokunta ehdottaa, että

- 13 (14)—15 (16) §:stä poistetaan säännökset, jotka koskevat luovuttajan henkilökuvausta,
- lakiehdotuksesta poistetaan hallituksen esityksen 17 §, joka koskee luovuttajan suostumusta henkilöllisyytensä ilmaisemiseen, ja
- em. muutosten johdosta 14 (15) §:n 1 momentin viimeisen virkkeen kirjoitustapaa muutetaan.

Lakiehdotuksen 17 §:n poistaminen vaikuttaa jäljempänä seuraavien pykälien numerointiin. Lisäksi lakiehdotuksen sisäiset viittaukset on tarkistettava. Näitä muutoksia ei jäljempänä perusteluissa erikseen mainita.

17 (19) ja 18 (20) §. Pykälissä on säännökset luovuttajaa koskevien tietojen ilmoittamisesta sukusolujen luovutusten rekisteriin ja luovutetusta sukusolusta tai alkiosta syntyneen henkilön tiedonsaantioikeudesta.

Luovutetusta sukusolusta syntyneen lapsen tiedonsaantioikeuden takia näistä pykälistä on poistettava luovuttajan henkilökuvausta koskevat säännökset.

4 luku. Luovutetusta sukusolusta tai alkiosta syntyneen henkilön tiedonsaantioikeus

21 (23)—25 §. Pykälissä on säännöksiä sukusolujen luovutusten rekisteristä, luovutetusta sukusolusta tai alkiosta syntyneen henkilön tiedonsaantioikeudesta ja yhteydenotosta sellaiseen luovuttajaan, joka ei ole antanut suostumustaan yhteydenottoon.

Lapsen ehdottoman tiedonsaantioikeuden takia hallituksen esityksen 23 ja 24 §:stä on poistettava säännökset, joiden mukaan luovuttaja voisi evätä henkilötietojensa antamisen lapselle, sekä säännökset luovuttajan henkilökuvauksesta. Hallituksen esityksen 25 § käy lapsen tiedonsaantioikeutta koskevan perusratkaisun johdosta tarpeettomaksi, joten se on poistettava lakiehdotuksesta. Myös tämä poisto vaikuttaa loppupykäliden numerointiin.

5 luku. Toimintaa koskevat säännökset

23 (26) ja 26 (29) §. Pykälissä säädetään hedelmöityshoitoa koskevasta lupamenettelystä sekä Terveysturvakeskuksen oikeudesta peruuttaa lupa, jos toiminnassa ei noudateta voimassa olevia säännöksiä.

Perustuslakivaliokunnan lausunnossa kiinnitetään huomiota lakiehdotuksen 29 §:n 1 momenttiin sisältyvään Terveysturvakeskuksen oikeuteen peruuttaa 26 §:ssä tarkoitettu lupa sukusolujen ja alkioiden varastointiin ja hedelmöityshoitoon. Perustuslakivaliokunta katsoo, että 29 §:n säännöksiä luvan peruuttamisesta tulee täydentää suhteellisuusperiaatetta tarkoittavin maininnoin, sillä ehdotuksen mukaan vähäisetkin puutteet tai epäkohdat voivat johtaa luvan peruuttamiseen.

Lakivaliokunta ehdottaa, että luvan peruuttamisen edellytyksiä kiristetään lisäämällä 26 (29) §:n 1 momenttiin rikkomuksen olennaisuutta koskeva vaatimus. Tällöin vakava tai toistuva vähäisempikin säännösten rikkominen voi johtaa luvan peruuttamiseen.

6 luku. Erinäiset säännökset

28 (31) §. *Salassapito.* Pykälän mukaan tässä laissa tarkoitettut asiakirjat ovat potilaslaissa tarkoitettuja potilasasiakirjoja. Asiakirjoihin sisältyvät tiedot ovat siten salassapidettäviä, eikä terveydenhuollon ammattihenkilö saa antaa sivulliselle asiakirjoihin sisältyviä tietoja.

Lisäksi pykälässä ehdotetaan säädettäväksi, että siitä parin suostumuksesta laaditusta arkistoidusta asiakirjasta, johon on merkitty sukusolun luovuttajan tunnus, sukusolujen luovutusten rekisteristä saadaan antaa tietoja vain luovuttajan sukusolusta syntyneelle henkilölle asianomaisten säännösten mukaisesti.

Tästäkin pykälästä on poistettava maininta luovuttajan henkilökuvauksesta.

Lakivaliokunta korostaa, että

- vaikka suostumuksen sisältämä asiakirja on potilasasiakirja, näitä tietoja ei voi eikä saa antaa hoitoa saaneelle, potilaan asemassa olleelle parille ja

- pykälän säännökset väistyvät perustuslaisa (esim. perustuslain 111 §:ssä) säädetyn tietojensaantioikeuden johdosta (PeVL 59/2002 vp).

29 (32) §. *Tietojen säilyttäminen.* Pykälän 1 momentin mukaan parin suostumuksesta laadittu arkistoitu asiakirja, johon on merkitty luovuttajan tunnus, luovuttajan henkilokuvaus ja sukusolujen luovutusten rekisteriin merkityt tiedot, on säilytettävä pysyvästi. Pykälän 2 momentin mukaan sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön asetuksella voidaan säätää eräiden luovuttajien tunnuksen sisältävien, palvelujen tuottajan arkistossa olevien arkistoitujen asiakirjojen siirtämisestä säilytettäväksi muualla.

Valiokuntakäsittelyssä on kyseenalaistettu pykälän säännöksistä Terveysturvakeskukselle johtuva velvollisuus säilyttää sukusolujen luovutusten rekisterissä sellaista luovuttajaa koskevat tiedot, jonka luovuttamia sukusoluja ei ole koskaan käytetty eikä enää voida käyttää hedelmöityshoitoon.

Lakivaliokunta pitää huomautusta perusteltuina ja ehdottaa säännösten muuttamista seuraavasti:

- Pykälän 1 momenttia muutetaan siten, että silloin, kun on selvää, että luovutettuja sukusoluja ei ole käytetty hedelmöityshoidossa eikä niitä enää voida käyttää hedelmöityshoitoon, Terveysturvakeskuksen sukusolujen luovutusten rekisteristä voidaan hävittää tätä luovuttajaa koskevat tiedot. Tietojen hävittämisen ei ole esteenä se, että luovutettuja sukusoluja käytetään tutkimustoiminnassa.
- Lakiehdotuksen 6 §:ään lisätään uusi 4 momentti, joka koskee palvelujen tuottajien ilmoitusvelvollisuutta, kuten edellä jo on ehdotettu.
- Lisäksi tarkennetaan 29 (32) §:n 2 momentin säännöksiä asiakirjojen säilyttämispaikasta palvelujen tuottajan toiminnan päättyessä. Lakiehdotuksen 9 §:n 2 momentissa tarkoitettut pysyvästi säilytettävät asiakirjat on siirrettävä julkisessa terveyden-

huollossa palvelujen tuottajan ylläpitäjän, toisin sanoen kunnan tai kuntayhtymän, arkistoon ja yksityisessä terveydenhuollossa sen lääninhallituksen arkistoon, jonka alueella palveluja on tuotettu.

30 (33) §. *Asioiden käsittely Terveydenhuollon oikeusturvakeskuksessa.* Pykälän mukaan tietyt Terveydenhuollon oikeusturvakeskukselle tämän lain mukaan kuuluvat tehtävät käsitellään oikeusturvakeskuksen yhteydessä toimivassa lautakunnassa. Tarkemmat säännökset näiden asioiden käsittelemisestä annetaan sosiaali- ja terveysministeriön asetuksella.

Perustuslakivaliokunnan lausunnon mukaan esityksessä jää epäselväksi, mikä pykälässä tarkoitettu lautakunta on. Lausunnossa todetaan, että lupasääntelyllä on yhteys elinkeinovapauteen. Valvonnan tarve on tässä tapauksessa niin ilmeinen ja painava, ettei elinkeinovapaudesta aiheudu esteitä luvanvaraisuuden toteuttamiselle. Sääntelyn perusoikeusyhteys merkitsee kuitenkin välttämättä sitä, että lautakunnasta, ennen muuta sen kokoonpanosta ja päätösvaltaisuudesta, on säädettävä tarkemmin laissa. Lautakunnan viranomaisominaisuus on tärkeää, jotta siihen tulevat sovellettaviksi oikeusturvan kannalta keskeiset hallinto-oikeudelliset yleislait ja myös hallintolainkäyttölaki.

Terveydenhuollon oikeusturvakeskuksella on keskukselta annetun lain mukaan useampia lautakuntia. Esitystä valmisteltaessa on suunniteltu, että tähän lakiin perustuvat tehtävät annetaan keskuksen raskauden keskeyttämis- ja sterilointiasioiden lautakunnan hoidettaviksi. Tätä varten tarvittavaa Terveydenhuollon oikeusturvakeskukselta annetun lain muutosta ei kuitenkaan ole tässä yhteydessä valmisteltu.

Perustuslakivaliokunnan lausuntoon viitaten lakivaliokunta ehdottaa pykälän tarkentamista tässä vaiheessa siten, että Terveydenhuollon oikeusturvakeskukselle tämän lain mukaan kuuluvat asiat käsitellään keskuksen raskauden keskeyttämis- ja sterilointiasioiden lautakunnassa. Lisäksi pykälään sisällytetään lautakunnan kokoonpanoa ja päätösvaltaisuutta koskevat säännökset.

Lakivaliokunnan saaman tiedon mukaan sosiaali- ja terveysministeriön tarkoituksena on antaa seuraavan vaalikauden alussa eduskunnalle esitys Terveydenhuollon oikeusturvakeskuksesta annetun lain muuttamisesta. Tällöin tullaan myös ehdottamaan lautakunnan nimen muuttamista siten, että siitä käy ilmi lautakunnan käsittelevän myös hedelmöityshoitokysymyksiä. Lakivaliokunta pitää suotavana, että lainmuutos toteutetaan niin ripeästi, että laki on voimassa ja lautakunnalla on asianmukainen nimi heti, kun nyt käsiteltävänä oleva laki tulee voimaan.

7 luku. Rangaistussäännökset

33 (36)—37 (40) §. Lakiehdotukseen sisältyvät rangaistussäännökset on koottu 7 lukuun. Valiokuntakäsittelyssä säännöksiä on pidetty epätydyttävinä. Epäkohtina on mainittu mm., että

- säännösten suojeluintressejä, ehdotettavia rangaistusasteikkoja ja vaadittavaa syyksiluettavuutta ei ole riittävästi pohdittu,
- kriminalisointeja ja rangaistusasteikkoja harkittaessa ei ole otettu huomioon, että terveydenhuoltohenkilöstöön ja -yksiköiden toimintaan voidaan rikosoikeudellisten rangaistusten lisäksi puuttua hallinnollisen valvonnan keinoin,
- rikosoikeuden uudistamisessa noudatettuun linjaan ei vaikeuksitta sovi tahallisen ja tuottamuksellisen syyksiluettavuuden rinnastaminen ja
- vankeusuhan käsittävät rangaistussäännökset olisi rikoslain kokonaisuudistuksen yleisen linjan mukaisesti keskitettävä rikoslakiin ja sen mukaisesti sisällytettävä sikiönlähdettämisluvun korvaavaan rikoslain 22 lukuun.

Lakivaliokunta katsoo, ettei lain valmistelussa ole kiinnitetty riittävästi huomiota rangaistussäännöksiin. Rangaistussäännökset ovat liian ankaria verrattuina muun muassa lääketieteellisestä tutkimuksesta annetun lain säännöksiin. Samaan tulokseen päädytään nykytilannetta tar-

kastelemalla. Nykyisin hedelmöityshoitojen antaminen on pelkästään ammattieettisen käytännön ohjaamaa, minkä ohella terveydenhuollon ammattihenkilöitä valvotaan hallinnollisten keinojen avulla. Käytettävissä olevien tietojen mukaan tällainen sääntely on toiminut ilman mainittavia väärinkäytöksiä.

Tässä yhteydessä valiokunta ei kuitenkaan pidä mahdollisena perusteellisten korjausten tekemistä, vaan ehdottaa vain syyksiluettavuutta ja rikosnimikkeitä koskevia tarkistuksia. Valiokunta edellyttää, että hallitus valmistele kiireellisesti sellaisen rikoslain muutosehdotuksen, jota laadittaessa hedelmöityshoitolain rangaistussäännösten vankeusuhkaiset säännökset sisällytetään rikoslakiin sen 22 luku samalla kokonaan uudistaen, ja että samalla harkitaan vankeusuhkaisten säännösten suhdetta muun muassa lääketieteellisestä tutkimuksesta annetun lain rangaistussäännöksiin sekä vuonna 2002 uudistetun rikoslain 44 luvun terveysalaa koskeviin säännöksiin.

33 (36) §. Sukusolujen käyttöä koskeva hedelmöityshoitorikos. Pykälässä säädetään rangaistaviksi teot, joilla vaikutetaan sukusoluihin tai alkioihin, toimiminen ilman lahjoittajan suostumusta sekä alkioiden ja sukusolujen luvaton varastointi.

Edellä lausuttuun viitaten valiokunta ehdottaa pykälän tarkistamista siten, että teko on rangaistava tahallaan tai törkeästä huolimattomuudesta tehtynä ja että rikosnimike muutetaan *sukusolujen käyttörikokseksi*.

34 (37) §. Lapsen identiteettiä koskeva hedelmöityshoitorikos. Pykälän mukaan olisi rangaistavaa vaarantaa luovutetusta sukusolusta syntyneen mahdollisuus saada tietoja luovuttajasta siten, että laiminlyö noudattaa tunnuksen antamista tai merkitsemistä taikka luovuttajaa koskevien tietojen rekisteriin ilmoittamista tai asiakirjojen säilyttämistä koskevia säännöksiä.

Valiokunta ehdottaa, että laiminlyönnin rangaistavuus edellyttää tahallisuutta tai törkeää huolimattomuutta ja että rikosnimike muutetaan *lapsen identiteetin loukkaamisrikokseksi*.

Lapsen identiteetin kannalta tarkasteltuna myös huolimattomuudesta tehty merkintävirhe voi johtaa syntyvän henkilön alkuperäistietojen peruuttamattomaan katoamiseen. Valiokunta ei kuitenkaan pidä oikeana ratkaisuna pykälässä tarkoitettujen rikosten rankaisemista myös huolimattomuudesta tehtynä. Tällainen laiminlyönti saattaa alkuperätietojen selvittämisen ajankoh- taistuessa tulla ilmi vasta parinkymmenen vuoden kuluttua siitä, kun se tapahtui. Tällöin rikos, jos se siksi määriteltäisiin, olisi vanhentunut, mutta ei kuitenkaan olisi mitään keinoja tilanteen korjaamiseksi. Asia onkin valiokunnan mielestä hoidettava toisin: Palvelun tuottajalle on asetettava velvollisuus huolehtia riittävästä sisäisestä tarkistuksesta ja valvonnasta tällaisten virheiden estämiseksi.

35 (38) §. Sijaissynnyttäjän käyttöä koskeva hedelmöityshoitorikos. Pykäläehdotuksen mukaan on rangaistavaa antaa parille tai naiselle hedelmöityshoitoa silloin, kun on syytä olettaa, että lapsi aiotaan antaa ottolapseksi. Mainittuun tekoon syyllistynyt tuomittaisiin sijaissynnyttäjän käyttöä koskevasta hedelmöityshoitorikoksesta. Rangaistavuus edellyttäisi teolta tahallisuutta tai huolimattomuutta.

Valiokunnan omaksuman kannan mukaan hedelmöityshoitoa saadaan antaa vain sellaiselle miehen ja naisen muodostamalle parille, joka on avioliitossa tai elää avioliitonomaisissa olosuhteissa. Hedelmöityshoitoa ei saa antaa yksinäiselle naiselle. Kiellon tehostamiseksi on myös tällaisen toiminnan harjoittaminen syytä säätää rangaistavaksi.

Valiokunta ehdottaa, että pykälän soveltamisala laajennetaan koskemaan lain 7 §:n 1 momentin vastaista toimintaa. Rikoksen nimike muutetaan *hedelmöityshoitorikokseksi*, ja rikos on rangaistava tahallisena tai törkeästä huolimattomuudesta tehtynä.

36 (39) §. Hedelmöityshoitorikkomus. Pykälän mukaan palkkion lupaaminen tai maksaminen sukusolujen tai alkioiden luovuttamisesta tai kulu- lujen korvaus 16 (18) §:n säännösten vastaisesti on rangaistavaa.

Eduskunta on vastikään hyväksynyt rikoslain yleisiä oppeja koskevan hallituksen esityksen HE 44/2002 vp pohjalta lain rikoslain muuttamisesta. Sen johdosta rikoslain ulkopuolella olevien rangaistussäännösten kirjoitustapaa on muutettava ja ilmaistava teon edellyttämä syyksiluettavuus. Tämän vuoksi valiokunta ehdottaa, että pykälään lisätään vaatimus teon tallisuudesta.

8 luku. Voimaantulo- ja siirtymäsäännökset

38 (41) ja 39 (42) §. Pykälään sisältyy tavamukaiset lain voimaantulosäännökset, joissa on lain voimaantuloaika ja säännös siitä, että lain täytäntöönpanon edellyttämiin toimenpiteisiin voidaan ryhtyä jo ennen lain voimaantuloa. Lisäksi pykälään on otettu säännökset, joilla halutaan turvata se, että lain tullessa voimaan sukusolujen ja alkioiden varastointi ja hedelmöityshoidon antaminen voisi jatkua keskeytyksettä.

Perustuslakivaliokunnan lausunnossa kiinnitetään huomiota siihen, että hallituksen esityksen 42 §:n 3 momentin mukaan eräitä lupahakemuksia voidaan käsitellä ja ratkaista jo ennen lain voimaantuloa. Perustuslakivaliokunta toteaa, että lakia ei tietenkään ole mahdollista soveltaa ennen sen voimaantuloa ja että luparatkaisujen tekemisessä ei myöskään ole kysymys sellaisesta lain voimaantuloa valmistelevalta teknisluonteisesta toimesta, johon voitaisiin ryhtyä ennen voimaantuloa. Sen vuoksi voimaantulo- ja siirtymäsäännökset on rakennettava uudelleen.

Voimaantulo- ja siirtymäsäännösten em. tavoitteen toteuttamiseksi lakivaliokunta — samalla kun se viittaa yleisperusteluissa esitettyyn kantaansa siitä, että sopiva voimaantuloaika on 1.1.2004 — ehdottaa, että 38 (41) §:ää täydennetään säännöksellä, jonka mukaan lupamenettelyä ja lautakuntaa koskevat säännökset voidaan saattaa voimaan muuta lakia aikaisemmin.

Lakivaliokunta toteaa, ettei laki luonteensa vuoksi voi olla taannehtiva eikä lapsen tiedonsaantisäännös koske ennen lain voimaantuloa tapahtuneiden hedelmöitysten perusteella syntyneitä lapsia. Sen sijaan näitä tiedonsaantisäännöksiä on sovellettava lain voimaantulosta alkaen kaikkiin niihin tapauksiin, joissa hedelmöitys on tapahtunut lain voimaantulon jälkeen. Tä-

män vuoksi 39 (42) §:n 1 ja 2 momenttia, joiden mukaan sukusolujen anonyymiä luovuttamista voitaisiin jatkaa vielä kahden vuoden ajan lain voimaantulosta, ei voida hyväksyä. Valiokunta ehdottaa, että näiden momenttien sijasta lakiin otetaan säännös, jonka mukaan sukusoluja, jotka on luovutettu ennen tämän lain voimaantuloa ja tarkoitettu käytettäväksi hedelmöityshoidossa, saadaan käyttää tähän tarkoitukseen lain voimaantulon jälkeen vain, jos luovuttaja on antanut suostumuksen sukusolujen käyttöön saatuaan 14 (15) §:ssä tarkoitettua selvityksen.

2. Laki isyyslain muuttamisesta

16 a §. Äidin ja aviomiehen antama hyväksyminen. Pykälään ehdotetaan lisättäväksi uusi 3 momentti, jossa on säännökset yksinäiselle naiselle hedelmöityshoitolain 12 §:n nojalla annetun hoidon tuloksena syntyvän lapsen tunnistamisesta.

Kun valiokunta on edellä ehdottanut hedelmöityshoitolain 12 §:n poistamista, on myös 16 a §:ään ehdotettu uusi 3 momentti poistettava.

34 §. Isyyden kumoamisen perusteet. Pykäläehdotuksen 4 momentin mukaan aviomiehen isyyden kumoamisen edellytyksenä on, että toinen kuin aviomies on säädetyin tavoin tunnustanut isyytensä ja tuomari on hyväksynyt tunnustamisensa.

Hallituksen esityksen antamisen jälkeen isyyslakia on muutettu niin, että 1.3.2003 alkaen isyyden vahvistamista koskevat asiat kuuluvat käräjäoikeuden sijasta maistraatille. Sen vuoksi valiokunta ehdottaa, että säännökseen kirjataan tunnustamisen hyväksyjäksi maistraatti.

Johtolause. Kummastakin valiokunnan ehdottamasta muutoksesta seuraa, että johtolauseetta on tarkistettava.

Lakialoite

Lakivaliokunta on ottanut käsittelynsä pohjaksi hallituksen esityksen, mutta supistanut sen soveltamisalaa. Sen seurauksena valiokunta ehdot-

taa, että lakialoite, jossa lavennettaisiin hedelmöityshoidossa sallittavia menettelytapoja, hylätään.

Päätösehdotus

Edellä esitetyn perusteella lakivaliokunta kunnioittavasti ehdottaa,

että 1. ja 2. lakiehdotus hyväksytään muutettuina (Valiokunnan muutosehdotukset) ja

että lakialoite LA 79/2002 vp hylätään.

Valiokunnan muutosehdotukset

1.

Laki

sukusolujen ja alkioden käytöstä hedelmöityshoidossa

Eduskunnan päätöksen mukaisesti säädetään:

1 luku

Yleiset säännökset

1 §
(Kuten HE)

2 §

Määritelmät

Tässä laissa tarkoitetaan:

1) *parilla* naista ja miestä, jotka elävät keskenään avioliitossa tai avioliitonomaisissa olosuhteissa;

2) *sukusolujen luovuttamisella* omien siittiöiden tai munasolujen antamista käytettäväksi toiselle annettavassa hedelmöityshoidossa;

3) *sukusolun luovuttajalla* henkilöä, joka luovuttaa sukusolujaan käytettäväksi 2 kohdassa mainittuun tarkoitukseen;

4) *palvelujen tuottajalla* sellaista terveydenhuollon toimintayksikköä ja lääkäriä, joka on saanut 23 §:ssä tarkoitetun luvan; sekä

5) *terveydenhuollon toimintayksiköllä* kansanterveyslaissa (66/1972) tarkoitettua terveys-

keskusta, erikoissairaanhoidolaissa (1062/1989) tarkoitettua sairaalaa ja siitä erillään olevaa sairaanhoidon toimintayksikköä, *sairaanhoitopiirin kuntayhtymän päättämää muuta hoitovastuussa olevaa kokonaisuutta* sekä yksityisestä terveydenhuollosta annetussa laissa (152/1990) tarkoitettua terveydenhuollon palveluja tuottavaa yksikköä.

3 §
(Kuten HE)

4 §

Sukusolujen ja alkioden käytön rajoitukset

(1 ja 2 mom. kuten HE)

Tässä laissa tutkimustoimintana ei pidetä:

(1 kohta kuten HE)

2) toimenpidettä, jonka avulla sukusolu tai alkio sen luonnollista kehitystä vaarantamatta voidaan todeta tutkitun *vakavan* sairauden *kannalta* perimältään terveeksi tai jonka avulla voidaan vahvistaa alkion sukupuoli 5 §:ssä mainittua tarkoitusta varten.

5 §

Lapsen ominaisuuksiin vaikuttaminen

(1 mom. kuten HE)

Syntyvän lapsen terveyteen voidaan vaikuttaa valikoimalla tutkitun vakavan sairauden kannalta terveeksi todettuja sukusoluja tai alkioita. Lapsen sukupuolen määräytymiseen voidaan vaikuttaa, jos hedelmöityshoidossa käytetään parin omia sukusoluja ja näistä sukusoluisista syntyvällä toista sukupuolta olevalla lapsella olisi huomattava vaara saada vakava sairaus.

(3 mom. kuten HE)

6 §

Sukusolujen ja alkoiden varastoinnin rajoitukset

(1 mom. kuten HE)

Luovutetut sukusolut tai alkiot on viipymättä hävitettävä, jos terveystarkastuksessa tai muuten havaitaan, ettei niitä voida käyttää hedelmöityshoidossa, tai jos luovuttaja on 14 §:n 2 momentissa tarkoitetulla tavalla peruuttanut suostumuksensa. Sukusolut tai alkiot on myös viipymättä hävitettävä, kun palvelujen tuottajan tietoon on tullut, että sukusolun luovuttaja tai toinen alkion luovuttajista on kuollut. Luovutetut sukusolut ja alkiot on hävitettävä viimeistään kymmenen vuoden kuluttua luovutuksen vastaanottamisesta.

(3 mom. kuten HE)

Palvelujen tuottajan, joka on tehnyt 21 §:n 2 momentissa tarkoitetun ilmoituksen sukusolujen luovutusten rekisteriin, on ilmoitettava Terveystieteiden tutkimuskeskukselle, jos sen tiedossa on, että tietyn luovuttajan sukusoluja ei ole käytetty hedelmöityshoitoon ennen kuin ne on 1 tai 2 momentin mukaan hävitettävä. (Uusi 4 mom.)

2 luku

Hedelmöityshoidon antaminen

7 §

Hedelmöityshoidon antamisen edellytykset

(1 mom. kuten HE)

Hedelmöityshoitoa ei saa antaa, jos:

- 1) parin osapuoli on avioliitossa muun henkilön kanssa;
- 2) (*poist.*) raskaus aiheuttaisi naisen iän tai terveydentilan vuoksi huomattavan vaaran naisen tai lapsen terveydelle;
- 3) parin osapuoli on peruuttanut suostumuksensa hedelmöityshoidon antamiseen;
- 4) parin osapuolista toinen on kuollut;
- 5) on ilmeistä, ettei pari voi turvata lapselle tasapainoista kehitystä; tai
- 6) on syytä olettaa, että lapsi aiotaan antaa otolapiseksi.

(3 mom. *poist.*)

8 §

(Kuten HE)

9 §

Parin suostumuksesta laadittava asiakirja

(1 ja 2 mom. kuten HE)

Asiakirjan arkistoitavaan kappaleeseen on lisäksi merkittävä tiedot käytetystä menetelmästä, mahdollisesti asetettujen ehtojen noudattamisesta, menetelmän käytön ajankohdasta ja todetusta raskaudesta. Jos hedelmöityshoidossa on käytetty luovutettuja sukusoluja tai alkioita, asiakirjan arkistoitavaan kappaleeseen on merkittävä myös 17 §:ssä tarkoitettu luovuttajan tunnus.

10 ja 11 §
(Kuten HE)12 §
(*Poist.*)

3 luku

Sukusolujen ja alkioiden luovutus

12 (13) §

Sukusolujen luovuttaja

Sukusoluja voi luovuttaa 18 vuotta täyttänyt henkilö, joka on hyväksytty terveystarkastuksessa, jossa on varmistettu siitä,

1) ettei hänellä ole sellaista vakavaa perinnöllistä sairautta taikka sellaista tarttuvaa tautia, joka voi aiheuttaa vakavan sairauden hedelmöityshoitoa saavalle naiselle tai hedelmöityshoidon tuloksena syntyvälle lapselle; ja

2) ettei sukusolujen luovutus aiheuta hänelle terveydellistä vaaraa.

13 (14) §

Luovuttajasta kerättävät tiedot

(1 mom. kuten HE)

(2 mom. *poist.*)

Muita kuin tässä pykälässä ja 15 §:ssä tarkoitettuja tietoja luovuttajasta ei saa kerätä.

14 (15) §

Luovuttajan suostumus sukusolujen käyttöön

Luovuttajan sukusoluja saadaan käyttää hedelmöityshoidossa vain, jos hän on antanut siihen suostumuksensa luovutuksen vastaanottavalle palvelujen tuottajalle. Ennen suostumuksen vastaanottamista luovuttajalle on selvitettävä sukusolujen luovutukseen liittyvät lääketieteelliset ja oikeudelliset, erityisesti 22 §:ään liittyvät seikat.

(2 mom. kuten HE)

15 (16) §

Luovuttajan suostumuksesta laadittava asiakirja

Luovuttajan suostumuksesta luovuttaa sukusoluja käytettäväksi toisen hedelmöityshoitoa varten on laadittava asiakirja, josta ilmenevät:

1) luovuttajan nimi, henkilötunnus tai syntymäaika ja osoite;

2) osallistuminen säännösten mukaiseen terveystarkastukseen (*poist.*);

3) 14 §:n 1 momentin mukaisen selvityksen antaminen luovuttajalle; sekä

4) sukusolujen käytölle mahdollisesti asetetut ehdot.

(2 mom. *poist.*)

(2 ja 3 mom. kuten HE:n 3 ja 4 mom.)

17 §

(*Poist.*)

16 (18) §

(Kuten HE)

17 (19) §

Luovuttajan tunnus

Luovuttajasta on hänen henkilötietojensa sijasta käytettävä vain tunnusta (*luovuttajan tunnus*) sen jälkeen, kun hänet on 12 §:ssä tarkoitettussa terveystarkastuksessa hyväksytty sukusolun luovuttajaksi. Luovutuksen vastaanottaneen palvelujen tuottajan on merkittävä luovuttajan tunnus luovuttajan suostumuksesta laaditun asiakirjan arkistoitavaan kappaleeseen (*poist.*) sekä siihen ampulliin, kapillaariin tai muuhun astiaan, jossa luovutettuja sukusoluja säilytetään.

18 (20) §

Luovuttajaa koskevien tietojen ilmoittaminen sukusolujen luovutusten rekisteriin

Luovutuksen vastaanottaneen palvelujen tuottajan on viipymättä toimitettava sukusolujen luovutusten rekisteriin tiedot luovuttajan

tunnuksesta, nimestä, henkilötunnuksesta tai syntymäajasta ja siitä, onko kyse siittiöiden, munasolujen vai alkioiden luovutuksesta. (*Poist.*)

19 (21) §

Luovuttajaa koskevien asiakirjojen säilyttäminen ja hävittäminen

Terveystarkastuksen yhteydessä kerätyt tiedot ja luovuttajan suostumuksesta laaditun asiakirjan arkistoitava kappale on säilytettävä sen palvelujen tuottajan arkistossa, joka 14 §:n 1 momentin mukaan on ottanut vastaan luovuttajan suostumuksen. Tiedot ja asiakirjat on säilytettävä erillään luovuttajaa koskevista muista potilasasiakirjoista. Luovuttajan tunnistetiedot ja muut terveystarkastuksen yhteydessä kerätyt henkilötiedot luovuttajasta sekä luovuttajan suostumuksesta laadittu arkistoitu asiakirja on hävitettävä vuoden kuluttua siitä, kun luovutetut sukusolut tai alkiot on käytetty tai hävitetty taikka luovutettu 6 §:n 3 momentissa mainittuun tarkoitukseen.

20 (22) §
(Kuten HE)

4 luku

Luovutetusta sukusolusta tai alkiosta syntyneen henkilön tiedonsaantioikeus

21 (23) §

Sukusolujen luovutusten rekisteri

(1 ja 2 mom. kuten HE)
(3 ja 4 mom. *poist.*)

22 (24) §

Tiedonsaantioikeus

Luovutetusta sukusolusta tai *alkiosta* syntyneellä henkilöllä on oikeus 18 vuotta täytettyään saada:

1) palvelujen tuottajalta jäljennös 9 §:ssä tarkoitettu arkistoidusta asiakirjasta ja siihen merkitystä luovuttajan tunnuksesta; ja

2) *sukusolujen luovutusten rekisteristä, kun hän ilmoittaa luovuttajan tunnuksen, tieto luovuttajan henkilöllisyydestä.*

(3 kohta *poist.*)

25 §
(*Poist.*)

5 luku

Toimintaa koskevat säännökset

23 (26)—25 (28)§
(Kuten HE)

26 (29) §

Luvan peruuttaminen

Terveystarkastuksen oikeusturvakeskus voi peruuttaa 23 §:ssä tarkoitettua luvan, jos hedelmöityshoidossa tai sukusolujen ja alkioiden varastoinnissa *on olennaisesti rikottu toimintaa koskevia* voimassa olevia säännöksiä. Terveystarkastuksen oikeusturvakeskus voi tarvittaessa määrätä suoritettavaksi toiminnan tarkastamisen. Jos toiminnassa esiintyy puutteita tai epäkohtia, Terveystarkastuksen oikeusturvakeskus voi määrätä toiminnan keskeytettäväksi, kunnes puutteet tai epäkohdat on korjattu, taikka peruuttaa annetun luvan.

(2 mom. kuten HE)

27 (30) §
(Kuten HE)

6 luku

Erinäiset säännökset

28 (31) §

Salassapito

Tässä laissa tarkoitettut asiakirjat ovat potilaan asemasta ja oikeuksista annetussa laissa tarkoitettuja potilasasiakirjoja. Siitä parin suostumuksesta laaditusta arkistoidusta asiakirjasta, johon on merkitty sukusolujen luovuttajan tunnus, (*poist.*) sukusolujen luovutusten rekisteristä saadaan tämän lain mukaisesti antaa tietoja vain luovuttajan sukusolusta syntyneelle henkilölle. Edellä tarkoitettuja tietoja ei saa antaa kenellekään muulle riippumatta siitä, mitä tietojen antamisesta muualla säädetään.

29 (32) §

Tietojen säilyttäminen

Parin suostumuksesta laadittua arkistoitua asiakirjaa, johon on merkitty luovuttajan tunnus, (*poist.*) ja sukusolujen luovutusten rekisteriin merkityjä tietoja ei saa hävittää. *Terveystieteiden tutkimuskeskus saa kuitenkin hävittää sukusolujen luovutusten rekisteristä tiedot sellaisesta luovuttajasta, jonka sukusoluja ei ole käytetty eikä voida käyttää hedelmöityshoitoon.*

Jos palvelujen tuottajan toiminta päättyy, asiakirjat siirretään julkisessa terveydenhuollossa palvelujen tuottajan ylläpitäjän arkistoon ja yksityisessä terveydenhuollossa sen lääninhallituksen arkistoon, jonka alueella palveluja on tuotettu.

30 (33) §

Asioiden käsittely Terveystieteiden tutkimuskeskuksessa

Terveystieteiden tutkimuskeskukselle 23 ja 26 §:n mukaan (poist.) kuuluvat asiat käsitellään keskuksen raskauden keskeyttämis- ja sterilointiasioiden lautakunnassa.

Lautakunnassa on sen käsitellessä 23 tai 26 §:ssä tarkoitettuja asioita puheenjohtaja ja kolme muuta jäsentä. Puheenjohtajan tulee olla Terveystieteiden tutkimuskeskuksen virkamies, ja yhden jäsenistä tulee edustaa oikeustieteellistä, yhden lääketieteellistä ja yhden sosiaalista asiantuntemusta. Lautakunnan on tarvittaessa kuultava psykiatrian, synnytysopin ja perinnöllisyyslääketieteen asiantuntijoita. Lautakunta on päätösvaltainen täysilukuisena. (Uusi 2 mom.)

31 (34) §

Tarkemmat säännökset menettelystä ja toimintaedellytyksistä

Sosiaali- ja terveysministeriön asetuksella säädetään tarvittaessa tarkemmin:

1) 6 §:ssä tarkoitettu sukusolujen ja alkioiden varastoinnista sekä hävittämisestä;

2) 12 §:ssä tarkoitettu terveystarkastuksesta;

3) luovuttajasta 17 §:n mukaisesti käyttöön otettavasta tunnuksesta ja sen käyttämisestä;

4) 23 §:ssä tarkoitetuista tiloista, laitteista ja henkilökunnasta sekä muista toimintaedellytyksistä; sekä

5) 27 §:ssä tarkoitettuun toiminnan lopettamiseen liittyvistä asiakirjojen siirtoa ja sukusolujen varastoa koskevista toimenpiteistä.

32 (35) §

(Kuten HE)

7 luku

Rangaistussäännökset

33 (36) §

Sukusolujen käyttörikos

Joka tahallaan tai törkeästä huolimattomuudesta

1) käyttää hedelmöityshoidossa sukusoluja tai alkiota 4 §:n 1 momentin vastaisesti,

2) vaikuttaa tai yrittää vaikuttaa lapsen ominaisuuksiin 5 §:n vastaisesti,

3) ottaa vastaan tai käyttää sukusoluja tai alkioita hedelmöityshoidossa raskauden aikaansaamiseksi ilman sen suostumusta, jonka sukulusta tai alkiosta on kysymys, tai

4) varastoi sukusoluja tai alkioita tai antaa hedelmöityshoitoa ilman 23 §:ssä tarkoitettua lupaa,

on tuomittava *sukulujen käyttör rikoksesta* sakkoon tai vankeuteen enintään yhdeksi vuodeksi.

34 (37) §

Lapsen identiteetin loukkaamisrikos

Joka tahallaan tai *törkeästi* huolimattomuudesta laiminlyö noudattaa (poist.) 17 §:n säännöksiä luovuttajan tunnuksesta, 18 §:n säännöksiä tietojen ilmoittamisesta rekisteriin tai 19 §:n säännöksiä asiakirjojen säilyttämisestä, on tuomittava *lapsen identiteetin loukkaamisrikoksesta* sakkoon tai vankeuteen enintään yhdeksi vuodeksi.

35 (38) §

Hedelmöityshoitorikos

Joka tahallaan tai *törkeästi* huolimattomuudesta antaa hedelmöityshoitoa 7 §:n 1 momentin tai 2 momentin 6 kohdan vastaisesti, on tuomittava (poist.) *hedelmöityshoitorikoksesta* sakkoon tai vankeuteen enintään yhdeksi vuodeksi.

36 (39) §

Hedelmöityshoitorikkomus

Joka tahallaan lupaa tai maksaa sukusolujen tai alkioiden luovuttamisesta palkkiota tai kuluja korvausta 16 §:n säännösten vastaisesti, on tuomittava *hedelmöityshoitorikkomuksesta* sakkoon.

37 (40) §

Salassapitovelvollisuuden rikkominen

Rangaistus 28 §:ssä säädetyn salassapitovelvollisuuden rikkomisesta tuomitaan rikoslain (39/1889) 38 luvun 1 tai 2 §:n mukaan, jollei teko ole rangaistava rikoslain 40 luvun 5 §:n mukaan tai siitä muualla laissa säädetä ankarampaa rangaistusta.

8 luku

Voimaantulo- ja siirtymäsäännökset

38 (41) §

Voimaantulo

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 200 . Lain 23 ja 30 § tulevat kuitenkin voimaan jo päivänä kuuta 200 .
(2 mom. kuten HE)

39 (42) §

Siirtymäsäännökset

Sukuluja, jotka on luovutettu ennen tämän lain voimaantuloa ja tarkoitettu käytettäväksi hedelmöityshoidossa, saadaan käyttää tähän tarkoitukseen lain voimaantulon jälkeen vain, jos luovuttaja on antanut suostumuksen sukusolujen käyttöön saatuaan 14 §:ssä tarkoitettun selvityksen.

(2 mom. poist.)

Hakemus 23 §:ssä tarkoitettun luvan saamiseksi voidaan ottaa käsiteltäväksi ennen lain voimaantuloa. Jos hakemus on tehty ennen lain voimaantuloa, palvelujen tuottaja voi lain voimaantulon jälkeen jatkaa toimintaansa ilman lupaa noudattaen tämän lain säännöksiä, kunnes hakemus on ratkaistu. Lupahakemus on ratkaistava puolen vuoden kuluessa lain voimaantulosta.

2.

Laki isyislain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan 5 päivänä syyskuuta 1975 annetun isyislain (700/1975) 3 §:n 2 momentti, 10 §, 28 §:n 1 momentti, 34 §, 35 §:n 4 momentti ja 42 §:n 2 momentti, sellaisina kuin niistä ovat 34 § osaksi laissa 351/1980 ja 927/2002 sekä 42 §:n 2 momentti laissa 351/1980, sekä
lisätään 3 §:ään, sellaisena kuin se on osaksi mainitussa laissa 351/1980, uusi 3 momentti ja lakiin uusi 3 a § (*poist.*) seuraavasti:

3, 3 a ja 10 §
(Kuten HE)

16 a §
(*Poist.*)

28 §
(Kuten HE)

34 §

Aviomiehen isyys on kumottu, kun toinen kuin aviomies on 15 §:n 1 momentissa säädetyin tavoin tunnustanut isyytensä ja *maistraatti* on hyväksynyt tunnustamisen.

35 ja 42 §
(Kuten HE)

Voimaantulosäännös
(Kuten HE)

Isyyden kumoamisen perusteet

(1—3 mom. kuten HE)

Helsingissä 5 päivänä helmikuuta 2003

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

pj.	Henrik Lax /r	Kirsi Ojansuu /vihr
vpj.	Matti Vähänäkki /sd	Veijo Puhjo /vas
jäs.	Sulo Aittoniemi /alk	Susanna Rahkonen /sd
	Leena-Kaisa Harkimo /kok (osittain)	Tero Rönni /sd
	Erkki Kanerva /sd	Mauri Salo /kesk
	Toimi Kankaanniemi /kd	Petri Salo /kok
	Seppo Lahtela /kesk	Timo Seppälä /kok
	Annika Lapintie /vas	Marja Tiura /kok
	Kari Myllyniemi /kesk	vjäs. Pekka Ravi /kok (osittain).

Valiokunnan sihteerinä on toiminut

valiokuntaneuvos Kaisa Vuorisalo.

VASTALAUSE 1

Perustelut

Lakivaliokunnan mietinnössä ehdotetaan, että hedelmöityshoitoa annettaisiin pelkästään parille, jotka kärsivät tahattomasta lapsettomuudesta tai joiden sukusoluista syntyvällä lapsella on huomattava vaara saada vakava sairaus. Parilla tarkoitetaan avioliitossa tai avioliitonomaisissa olosuhteissa elävää naista ja miestä. Lakivaliokunnan mietinnön mukaan hedelmöityshoitoa ei siis saisi antaa lainkaan naiselle, joka ei elä parisuhteessa miehen kanssa.

Emme pidä rajausta onnistuneena, vaan katsoimme, että oikeuden saada hedelmöityshoitoa tulisi olla parisuhdeneutraali. Mietinnössä naiset kuitenkin asetetaan keskenään eriarvoiseen asemaan sen mukaan, elävätkö he avio-, avo- tai rekisteröidyssä parisuhteessa taikka yksin.

Hedelmöityshoidon antaminen on mietinnössä haluttu rajata tahattomaan lapsettomuuteen, joka on ymmärretty lääketieteellisenä käsitteenä. Tällöin hedelmöityshoito nähdään sairauden hoitona. Lapsettomuuden syytä ei kuitenkaan aina pystytä löytämään. Hallituksen esityksen mukaan lapsettomuus paljastuu siten, ettei pari noin puolesta vuodesta vuoteen kestäneen yhteiselämän aikana ole onnistunut aikaansaamaan raskautta.

Hedelmättömyys ei ole yksiselitteinen, vaan varsin suhteellinen käsite. Syy lapsettomuuteen voi olla paitsi naisessa tai molemmissa puolisoissa myös miehessä. Hedelmöityshoitoa voidaan siis antaa pariskunnalle, jossa nainen on täysin lisääntymiskykyinen.

Hedelmöityshoitojen läpikäyminen on fyysisesti ja psyykkisesti raskas prosessi. On perusteltua korostaa psyykkisen tuen merkitystä ennen hoitoihin ryhtymistä ja niiden aikana. Tuskinpa kukaan haluaa ryhtyä hoitoihin aivan kevyin perustein. Yksinäisten naisten oikeus hedelmöityshoitoon ilman lääketieteellistä lapsettomuuskriteeriä ei mielestämme aseta yksinäisiä naisia parempaan asemaan avio- ja avoparien kanssa. Lienee varsin epätodennäköistä,

että avio- tai avopari haluaisi raskaisiin hedelmöityshoitoihin, ellei syynä olisi lastensaantivaikeudet tai syntyvän lapsen mahdollinen vakavan sairauden uhka.

Hedelmöityshoitojen antamiskriteereitä asetettaessa tulee huomioida nykyinen tilanne ja perhemuotojen moninaisuus. Käytännössä hoitoa ovat tähän asti saaneet myös yksinäiset naiset, joille on hoitojen tuloksena syntynyt lapsia. Yksinäisten naisten rajaaminen nyt hedelmöityshoitojen ulkopuolelle merkitsee, että hoitojen antaminen yksinäisille naisille päättyy ja siitä tulee rangaistava teko. Signaali sisältää varsin voimakkaan lainsäätäjän paheksunnan yksinäisille naisille, jotka ovat tähän mennessä saaneet lapsia hedelmöityshoitojen tuloksena.

Suunta on täysin päinvastainen kuin mihin perhesuhteiden sääntely ja perhemuotojen moninaistuminen on elävässä elämässä johtanut. Suomessa äidin ja lapsen muodostamat perheet ovat yleisiä, eikä mitään perhemuotoa voida lainsäädännössä asettaa toisten edelle. Äidin ja lapsen perheitä syntyy myös adoption kautta, eikä tätä ole pidetty lapsen edun vastaisena.

Hedelmöityshoidot kieltämällä yksinäiset naiset tuskin lakkaavat saamasta lapsia. Käytännössä se johtaa hedelmöityshoitoihin Suomen rajojen ulkopuolella, mikä on mahdollista vain varakkaimmille naisille. Mahdollista on hankkiutua raskaaksi myös yhden illan suhteiden tai koti-inseminointien tuloksena. Näihin molempiin keinoihin liittyy terveystarve.

Lapsen etu on lakivaliokunnan mietinnössä huomioitu 7 §:n 2 momentin 5 kohdassa toteamalla, että hedelmöityshoitoa ei saa antaa, jos on ilmeistä, ettei pari voi turvata lapselle tasapainoista kehitystä. Yksinäisen naisen hedelmöityshoidossa lapsen etu voidaan turvata samoin edellyttämällä, että nainen voi turvata lapselle tasapainoisen kehityksen.

Lapselle on sukusolujen biologista alkuperää ja vanhempien parisuhteen laatua tärkeämpää olla toivottu sekä saada osakseen aikuisen hu-

lennpitoa ja rakkautta. Siksi lainsäätäjän tulisi sallia hedelmöityshoitojen antaminen kaikille naisille parisuhteen laadusta riippumatta, kunhan hedelmöityshoidoille asetetut yleiset kriteerit täyttyvät.

Katsomme, että 1. lakiehdotukseen on palautettava lakivaliokunnan enemmistön poistama 12 §, joka sisältää säännökset hedelmöityshoidon antamisesta naiselle, joka ei elä parisuhteessa. Hallituksen esityksen keinotekoinen isyysrakenne ei kuitenkaan vastaa käsityksiämme naisen identiteetin sisällöstä, joten ehdotamme

sitä koskevien säännösten poistamista. Esityksessä ehdotettu järjestely ei vastaa myöskään perustuslakivaliokunnan kantaa asiasta, ks. PeVL 59/2002 vp s. 4/I. Pykälä on kirjoitettava itsenäiseksi siten, että naiselle jää vastuu lapsen tasapainoisen kehityksen turvaamisesta.

Ehdotus

Edellä olevan perusteella ehdotamme,

että 1. lakiehdotus hyväksytään muutettuna seuraavasti:

1.

Laki

sukusolujen ja alkioiden käytöstä hedelmöityshoidossa

Eduskunnan päätöksen mukaisesti säädetään:

1 luku

Yleiset säännökset

1 §
(Kuten LaVM)

2 §

Määritelmät

Tässä laissa tarkoitetaan:

(1—3 kohta kuten LaVM)

4) *palvelujen tuottajalla* sellaista terveydenhuollon toimintayksikköä ja lääkäriä, joka on saanut 24 §:ssä tarkoitettun luvan; sekä

(5 kohta kuten LaVM)

3—5 §
(Kuten LaVM)

6 §

Sukusolujen ja alkioiden varastoinnin rajoitukset

(1 mom. kuten LaVM)

Luovutetut sukusolut tai alkiot on viipymättä hävitettävä, jos terveystarkastuksessa tai muuten havaitaan, ettei niitä voida käyttää hedelmöityshoidossa, tai jos luovuttaja on 15 §:n 2 momentissa tarkoitettulla tavalla peruuttanut suostumuksensa. Sukusolut tai alkiot on myös viipymättä hävitettävä, kun palvelujen tuottajan tietoon on tullut, että sukusolun luovuttaja tai toinen alkion luovuttajista on kuollut. Luovutetut sukusolut ja alkiot on hävitettävä viimeistään kymmenen vuoden kuluttua luovutuksen vastaanottamisesta.

(3 mom. kuten LaVM)

Palvelujen tuottajan, joka on tehnyt 22 §:n 2 momentissa tarkoitettun ilmoituksen sukusolujen luovutusten rekisteriin, on ilmoitettava Terveydenhuollon oikeusturvakeskukselle, jos sen tiedossa on, että tietyn luovuttajan sukusoluja ei ole käytetty hedelmöityshoitoon ennen kuin ne on 1 tai 2 momentin mukaan hävitettävä.

2 luku

Hedelmöityshoidon antaminen

7 §

Hedelmöityshoidon antamisen edellytykset

(1 ja 2 mom. kuten LaVM)
(3 mom. kuten HE)

8 §
(Kuten LaVM)

9 §

Parin suostumuksesta laadittava asiakirja

(1 ja 2 mom. kuten LaVM)

Asiakirjan arkistoitavaan kappaleeseen on lisäksi merkittävä tiedot käytetystä menetelmästä, mahdollisesti asetettujen ehtojen noudattamisesta, menetelmän käytön ajankohdasta ja todetusta raskaudesta. Jos hedelmöityshoidossa on käytetty luovutettuja sukusoluja tai alkioita, asiakirjan arkistoitavaan kappaleeseen on merkittävä myös 18 §:ssä tarkoitettu luovuttajan tunnus.

10 ja 11 §
(Kuten LaVM)

12 § (HE)

Hedelmöityshoidon antaminen naiselle, joka ei elä parisuhteessa

Hedelmöityshoitoa saadaan antaa naiselle, joka ei elä 2 §:n 1 kohdassa tarkoitettussa parisuhteessa, jos (poist.)

1) on ilmeistä, että raskaus ei aiheuttaisi naisen iän tai terveydentilan vuoksi huomattavaa vaaraa naisen tai lapsen terveydelle;

2) on ilmeistä, että nainen voi turvata lapselle tasapainoisen kehityksen; ja

3) on syytä olettaa, että lasta ei aiota antaa ottolapseksi.

Mitä (poist.) 8—11 §:ssä säädetään parille annettavan hedelmöityshoidon antamisesta, on so-

veltuvin osin noudatettava myös tässä pykälässä tarkoitettussa hedelmöityshoidossa.

(HE:n 3 mom. poist.)

3 luku

Sukusolujen ja alkioiden luovutus

13 (12)⁴ §
(Kuten LaVM)

14 (13) §

Luovuttajasta kerättävät tiedot

(1 mom. kuten LaVM)

Muita kuin tässä pykälässä ja 16 §:ssä tarkoitettuja tietoja luovuttajasta ei saa kerätä.

15 (14) §

Luovuttajan suostumus sukusolujen käyttöön

Luovuttajan sukusoluja saadaan käyttää hedelmöityshoidossa vain, jos hän on antanut siihen suostumuksensa luovutuksen vastaanottavalle palvelujen tuottajalle. Ennen suostumuksen vastaanottamista luovuttajalle on selvitettävä sukusolujen luovutukseen liittyvät lääketieteelliset ja oikeudelliset, erityisesti 23 §:ään liittyvät seikat.

(2 mom. kuten LaVM)

16 (15) §

Luovuttajan suostumuksesta laadittava asiakirja

Luovuttajan suostumuksesta luovuttaa sukusoluja käytettäväksi toisen hedelmöityshoitoa varten on laadittava asiakirja, josta ilmenevät:

1) luovuttajan nimi, henkilötunnus tai syntymäaika ja osoite;

2) osallistuminen säännösten mukaiseen terveystarkastukseen;

⁴ Suluissa vertailukohtana LaVM:n ao. pykälän numero, ei siis HE:n pykälänumero

3) 15 §:n 1 momentin mukaisen selvityksen antaminen luovuttajalle; sekä

4) sukusolujen käytölle mahdollisesti asetetut ehdot.

(2 ja 3 mom. kuten LaVM)

17 (16) §
(Kuten LaVM)

18 (17) §

Luovuttajan tunnus

Luovuttajasta on hänen henkilötietojensa sijasta käytettävä vain tunnusta (*luovuttajan tunnus*) sen jälkeen, kun hänet on 13 §:ssä tarkoitetussa terveystarkastuksessa hyväksytty sukusolun luovuttajaksi. Luovutuksen vastaanottaneen palvelujen tuottajan on merkittävä luovuttajan tunnus luovuttajan suostumuksesta laaditun asiakirjan arkistoitavaan kappaleeseen sekä siihen ampulliin, kapillaariin tai muuhun astiaan, jossa luovutettuja sukusoluja säilytetään.

19 (18) §
(Kuten LaVM)

20 (19) §
(Kuten HE:n 21 §)

21 (20) §
(Kuten LaVM)

4 luku

Luovutetusta sukusolusta tai alkiosta syntyneen henkilön tiedonsaantioikeus

22 (21) ja 23 (22) §
(Kuten LaVM)

5 luku

Toimintaa koskevat säännökset

24 (23)—26 (25) §
(Kuten LaVM)

27 (26) §

Luvan peruuttaminen

Terveystarkastuksen oikeusturvakeskus voi peruuttaa 24 §:ssä tarkoitettua luvan, jos hedelmöityshoidossa tai sukusolujen ja alkioiden varastoinnissa on olennaisesti rikottu toimintaa koskevia voimassa olevia säännöksiä. Terveystarkastuksen oikeusturvakeskus voi tarvittaessa määrätä suoritettavaksi toiminnan tarkastamisen. Jos toiminnassa esiintyy puutteita tai epäkohtia, Terveystarkastuksen oikeusturvakeskus voi määrätä toiminnan keskeytettäväksi, kunnes puutteet tai epäkohdat on korjattu, taikka peruuttaa annetun luvan.

(2 mom. kuten LaVM)

28 (27) §
(Kuten LaVM)

6 luku

Erinäiset säännökset

29 (28) ja 30 (29) §
(Kuten LaVM)

31 (30) §

Asioiden käsittely Terveystarkastuksen oikeusturvakeskuksessa

Terveystarkastuksen oikeusturvakeskukselle 24 ja 27 §:n mukaan kuuluvat asiat käsitellään keskuksen raskauden keskeyttämis- ja sterilointiasioiden lautakunnassa.

Lautakunnassa on sen käsitellessä 24 tai 27 §:ssä tarkoitettuja asioita puheenjohtaja ja kolme muuta jäsentä. Puheenjohtajan tulee olla Terveystarkastuksen oikeusturvakeskuksen virkamies, ja yhden jäsenistä tulee edustaa oikeustieteellistä, yhden lääketieteellistä ja yhden sosiaalista asiantuntemusta. Lautakunnan on tarvittaessa kuultava psykiatrian, synnytysopin ja perinnöllisyyslääketieteen asiantuntijoita. Lautakunta on päätösvaltainen täysilukuisena.

32 (31) §

Tarkemmat säännökset menettelystä ja toimintaedellytyksistä

Sosiaali- ja terveysministeriön asetuksella säädetään tarvittaessa tarkemmin:

1) 6 §:ssä tarkoitetusta sukusolujen ja alkioiden varastoinnista sekä hävittämisestä;

2) 13 §:ssä tarkoitetusta terveystarkastuksesta;

3) luovuttajasta 18 §:n mukaisesti käyttöön otettavasta tunnuksesta ja sen käyttämisestä;

4) 24 §:ssä tarkoitetuista tiloista, laitteista ja henkilökunnasta sekä muista toimintaedellytyksistä; sekä

5) 28 §:ssä tarkoitettuun toiminnan lopettamiseen liittyvistä asiakirjojen siirtoa ja sukusolujen varastoa koskevista toimenpiteistä.

33 (32) §
(Kuten LaVM)

7 luku

Rangaistussäännökset

33 (36) §

Sukusolujen käyttörikos

Joka tahallaan tai törkeästi huolimattomuudesta

(1—3 kohta kuten LaVM)

4) varastoi sukusoluja tai alkioita tai antaa hedelmöityshoitoa ilman 24 §:ssä tarkoitettua lupaa,

on tuomittava *sukusolujen käyttörikoksesta* sakkoon tai vankeuteen enintään yhdeksi vuodeksi.

35 (34) §

Lapsen identiteetin loukkaamisrikos

Joka tahallaan tai törkeästi huolimattomuudesta laiminlyö noudattaa 18 §:n säännöksiä luovuttajan tunnuksesta, 19 §:n säännöksiä tietojen ilmoittamisesta rekisteriin tai 20 §:n sään-

nöksiä asiakirjojen säilyttämisestä, on tuomittava *lapsen identiteetin loukkaamisrikoksesta* sakkoon tai vankeuteen enintään yhdeksi vuodeksi.

36 (35) §

Hedelmöityshoitorikos

Joka tahallaan tai törkeästi huolimattomuudesta antaa hedelmöityshoitoa 7 §:n (*poist.*) 2 momentin 6 kohdan vastaisesti, on tuomittava *hedelmöityshoitorikoksesta* sakkoon tai vankeuteen enintään yhdeksi vuodeksi.

37 (36) §

Hedelmöityshoitorikkomus

Joka tahallaan lupaa tai maksaa sukusolujen tai alkioiden luovuttamisesta palkkiota tai kuluksen korvausta 17 §:n säännösten vastaisesti, on tuomittava *hedelmöityshoitorikkomuksesta* sakkoon.

38 (37) §

Salassapitovelvollisuuden rikkominen

Rangaistus 29 §:ssä säädetyn salassapitovelvollisuuden rikkomisesta tuomitaan rikoslain (39/1889) 38 luvun 1 tai 2 §:n mukaan, jollei teko ole rangaistava rikoslain 40 luvun 5 §:n mukaan tai siitä muualla laissa säädetä ankarampaa rangaistusta.

8 luku

Voimaantulo- ja siirtymäsäännökset39 (38) §
(Kuten LaVM)

40 (39) §

Siirtymäsäännökset

Sukusoluja, jotka on luovutettu ennen tämän lain voimaantuloa ja tarkoitettu käytettäväksi hedelmöityshoidossa, saadaan käyttää tähän tar-

koitukseen lain voimaantulon jälkeen vain, jos luovuttaja on antanut suostumuksen sukusolujen käyttöön saatuaan 15 §:ssä tarkoitetun selvityksen.

Hakemus 24 §:ssä tarkoitetun luvan saamiseksi voidaan ottaa käsiteltäväksi ennen lain voi-

maantuloa. Jos hakemus on tehty ennen lain voimaantuloa, palvelujen tuottaja voi lain voimaantulon jälkeen jatkaa toimintaansa ilman lupaa noudattaen tämän lain säännöksiä, kunnes hakemus on ratkaistu. Lupahakemus on ratkaistava puolen vuoden kuluessa lain voimaantulosta.

Helsingissä 5 päivänä helmikuuta 2003

Susanna Rahkonen /sd
Erkki Kanerva /sd

Annika Lapintie /vas
Matti Vähänäkki /sd

Yhdyn vastalauseeseen lukuun ottamatta 7 §:ää.

Kirsi Ojansuu /vihr

VASTALAUSE 2

Perustelut*Alkion säilyttäminen ja hedelmöityshoidon jatkaminen toisen osapuolen kuollessa äkillisesti*

Lakivaliokunnan mietinnön mukaan jo aloitetussa hedelmöityshoidossa hedelmöitetty munasolu eli synnytetty alkio täytyy tuhota, jos luovuttaja tai parin osapuolista toinen kuolee. Tämä voi johtaa kohtuuttomiin tilanteisiin esimerkiksi silloin, jos alkio on jo ehditty luoda ja tuleva isä äkillisesti kuolee. On kohtuutonta naista kohtaan, joka on juuri menettänyt puolisonsa, että hänet velvoitetaan menettämään myös jo alulle saatettu uusi elämä. Tämä olisi erityisen kipeä omantunnon kysymys niille naisille, joiden vakaumuksen mukaan elämä alkaa hedelmöityksessä.

Naiselle tulee sallia kohtuullinen aika toipua puolisonsa menetyksestä ja tehdä rauhassa päätöksensä tulevaisuutensa suhteen. Hedelmöityshoidon antamisen esteenä ei saa olla puolison kuolema silloin, jos toinen osapuoli on kuollut äkillisesti hedelmöityshoitojen aikana. Tällaisessa tilanteessa hedelmöityshoidon jatkaminen tulee sallia ja tulee antaa mahdollisuus saattaa hoito loppuun vuoden kuluessa puolison kuolemasta.

Sijaissynnyttäjän käyttö hedelmöityshoidossa

Oikeusministeriön työryhmä sisällytti ehdotukseensa "Sukusolujen ja alkioiden käyttö lääketieteellisessä hedelmöityshoidossa" (14.10.1997) sijaissynnyttäjän käytön mahdollisuuden hedelmöityshoitokeinona. Keväällä 2002 oikeusministeriön valmistelemissa ehdotuksissa hallituksen esitykseksi myös aluksi esitettiin sijaissynnyttäjän käytön hyväksymistä.

Sijaissynnyttäjäjärjestelyn hyväksymistä ehdotetaan lakialoitteessa LA 79/2002 vp (Osmo

Soininvaara /vihr.). Myönteistä suhtautumista perustellaan sillä, että tämän hoitokeinon avulla myös sellaiset parit voivat saada lapsen, joille se ei olisi muutoin mahdollista lääketieteellisistä syistä. Lisäksi lapsi syntyy lasta näin haluavan pariskunnan omista sukusoluista. Aloitteen mukaan tällaista hedelmöityshoidon muotoa saisi antaa tarkoin määritellyistä lääketieteellisistä syistä ja vain laissa tarkoitetuille pareille ja toimenpiteessä saisi käyttää ainoastaan parin omia sukusoluja. Sijaissynnyttäjänä saisi toimia vain parin lähisukulainen tai muu läheinen, eikä järjestelyyn saisi liittyä minkäänlaista taloudellista etua. Pari adoptoisi joko yhdessä tai perheensäisenä adoptiona hoidon tuloksena syntyvän lapsen. Suomessa on sijaissynnyttäjäjärjestelyihin 1990-luvulla ryhdytty arviolta kahdessakymmenessä tapauksessa, joista arvioidaan syntyneen noin kymmenen lasta.

Sijaissynnyttäjän käyttö tulisi sallia myös tulevaisuudessa edellä esitetyin ja laissa tarkoin säänneltävin ehdoin. Eduskunnan tulisi edellyttää, että hallitus lähivuosina valmistelee esityksen sijaissynnyttäjäjärjestelyn hyväksymiseksi hedelmöityshoitokeinona.

Muut muutokset

Muilta osin yhdyin vastalauseeseen 1.

Ehdotus

Edellä olevan perusteella ehdotan,

että 1. lakiehdotus hyväksytään muutoin vastalauseen 1 mukaisena, paitsi että 7 § hyväksytään muutettuna (Vastalauseen muutosehdotus) ja

että hyväksytään lausumaehdotus (Vastalauseen lausumaehdotus).

Vastalauseen muutosehdotus

7 §

Hedelmöityshoidon antamisen edellytykset

(1 mom. kuten LaVM)

Hedelmöityshoitoa ei saa antaa, jos:

(1—3 kohta kuten LaVM)

4) parin osapuolista toinen on kuollut, *paitsi jos toinen osapuoli on kuollut äkillisesti hedelmöityshoitohen aikana, jolloin hedelmöityshoito*

saadaan saattaa loppuun vuoden kuluessa kuolemasta;

(5 ja 6 kohta kuten LaVM)

(3 mom. kuten LaVM)

Vastalauseen lausumaehdotus

Eduskunta edellyttää, että hallitus valmistele esityksen sijaissynnyttäjäjärjestelyn hyväksymiseksi hedelmöityshoitokeinona.

Helsingissä 5 päivänä helmikuuta 2003

Kirsi Ojansuu /vihr

Yhdyn vastalauseeseen siltä osin kuin se koskee 1. lakiehdotuksen 7 §:n muuttamista.

Kari Myllyniemi /kesk

Yhdyn tähän vastalauseeseen siltä osin kuin se koskee sijaissynnyttäjän käytön sallimista.

Annika Lapintie /vas

VASTALAUSE 3

Perustelut

Avioliittolain mukaan avioliitto lähisukulaisten kesken on kielletty. Avioesteistä lähisukulaisten kesken on säädetty avioliittolain 2 luvun 7—9 §:ssä. Perusteet ovat osin eettisiä, osin terveydellisiä. Suvun jatkaminen lähisukulaisten kesken kun aiheuttaa terveyshaittoja sukuheikkouden muodossa.

Nyt käsiteltävässä laissa ei tätä asiaa ole huomioitu lainkaan, vaan hedelmöityshoidon kautta hyvinkin läheinen sukulainen voi tulla lapsen isäksi. Vaikka tällainen mahdollisuus käytännössä on varsin vähäinen, asian huomioimatta jättäminen on suoranainen lainsäädäntövirhe.

Ehdotus

Edellä olevan perusteella ehdotamme,

että 1. lakiehdotuksen 1 § hyväksytään muutettuna seuraavasti:

1 §

Soveltamisala

(1—3 mom. kuten LaVM)

Tämän lain tarkoittamaa menettelyä ei voida soveltaa henkilöihin, joita koskee avioliittolain 7—9 §:ssä tarkoitettu avioeste. (Uusi 4 mom.)

Helsingissä 5 päivänä helmikuuta 2003

Sulo Aittoniemi /alk
Toimi Kankaanniemi /kd
Mauri Salo /kesk

Seppo Lahtela /kesk
Kari Myllyniemi /kesk

VASTALAUSE 4

Perustelut

Hedelmöityshoitolainsäädännön aikaansaaminen on kannatettavaa ja tärkeää, koska säätelemätön tilanne on johtanut epäterveeseen kehitykseen. Suomi on ainoa Pohjoismaa, jossa tällaista lainsäädäntöä ei vielä ole.

On tärkeää, että tahattomasta lapsettomuudesta kärsivät eri sukupuolta olevat kiinteässä parisuhteessa elävät parit saavat hyvää ja valvottua hedelmöityshoitoa. Tähän käsiteltävänä oleva lainsäädäntö antaa mahdollisuudet.

Hedelmöityshoito koskettaa ihmiselämän herkimpiä ja eettisesti arkoja alueita. Pääperiaatteen tulee olla ihmiselämän pyhyden kunnioitus. Tämä merkitsee selkeitä rajoja sille, miten alkioita tulee luoda ja käsitellä. Toinen tärkeä asia on perhepolitiikka. Yhteiskuntaan ei ole perusteltua saattaa lapsia, joilla ei ole perheessä isää. Isää vailla olevia lapsia on valitettavan paljon jo muutoinkin eri syistä.

Lakivaliokunta on tehnyt useita erittäin kannatettavia muutoksia hallituksen esitykseen. Tärkeimmät näistä ovat hoitojen rajausta yksinäisiltä ja samaa sukupuolta olevilta sekä lapsen oikeus saada tietää biologinen alkuperänsä.

Valiokunnan mietintöön sisältyy kuitenkin kaksi yksityiskohtaa, joihin en voi yhtyä. Nämä koskevat alkioita sekä hoidon antamista luovuttajan kuolemantapauksen yhteydessä.

Sekä alkioita koskevalta että luovuttajan kuolemantapaukseen liittyviltä osin viitataan sosiaali- ja terveystieteiden valiokunnan lausuntoon (StVL 14/2002 vp) liitettävään 1. eriävään mielipiteeseen. Samassa eriävässä mielipiteessä on perustelut sille, että myös Suomessa on muiden Pohjoismaiden tapaan syytä rajoittaa joko munasolujen tai siittiösolujen luovuttaja parin osapuoleen. Muiltakin osin viitataan mainitussa eriävässä mielipiteessä esitettyihin perusteluihin.

Ehdotus

Edellä olevan perusteella ehdotan,

että 1. lakiehdotuksen 1 ja 2 luvun 3—9 § hyväksytään muutettuina (Vastalauseen muutosehdotukset) ja

että em. muutosten edellyttämät lakitekniset tarkistukset tehdään myös luovutusta ja tiedonsaantia koskeviin 3 ja 4 lukuun.

Vastalauseen muutosehdotukset

3 §

Sukusolujen (poist.) käyttö hedelmöityshoidossa

Hedelmöityshoidossa saadaan tässä laissa säädetyin edellytyksin käyttää hedelmöityshoitoa saavien omia sukusoluja ja alkioita sekä tämän lain mukaan luovutettuja sukusoluja (poist.).

Maahantuotuja sukusoluja (poist.) saadaan käyttää toiselle annettavassa hedelmöityshoidossa, jos tässä laissa asetetut luovuttajaa, luovutusta sekä luovutettuja sukusoluja ja alkioita koskevat edellytykset täyttyvät.

4 §

Sukusolujen ja alkioiden käytön rajoitukset

Hedelmöityshoidossa ei saa käyttää:

1) sukusoluja ja alkioita, joiden perimään on puututtu:

2) luovutettuja alkioita;

3) alkioita, joita on saatu toisintamalla;

4) sukusoluja ja alkioita, joita on käytetty tutkimustoiminnassa.

Hedelmöityshoidoissa käytettävistä sukusoluista joko munasolujen tai siittiösolujen tulee olla hoitoa saavan parin omia sukusoluja. (Uusi 2 mom.)

Hedelmöityshoidoissa saa luoda alkioita vain sen määrän, joka on tarkoitus viedä naiseen raskauden aikaansaamiseksi. (Uusi 3 mom.)

(4 ja 5 mom. kuten LaVM:n 2 ja 3 mom.)

5 §

Lapsen ominaisuuksiin vaikuttaminen

(1 mom. kuten LaVM)

Syntyvän lapsen terveyteen voidaan vaikuttaa valikoimalla tutkitun vakavan sairauden kanalta terveeksi todettuja sukusoluja (*poist.*). Lapsen sukupuolen määräytymiseen voidaan vaikuttaa, jos hedelmöityshoidossa käytetään parin omia sukusoluja ja näistä sukusoluista syntyvällä toista sukupuolta olevalla lapsella olisi huomattava vaara saada vakava sairaus.

(3 mom. kuten LaVM)

6 §

Sukusolujen (poist.) varastoinnin rajoitukset

Omaa lapsettomuuden hoitoa varten varastoidut sukusolut (*poist.*) on hävitettävä, kun palvelujen tuottajan tietoon on tullut, että se henkilö, jonka sukusoluista on kyse, (*poist.*) on kuollut. Lisäksi sukusolut (*poist.*) on hävitettävä, kun palvelujen tuottaja on vastaanottanut asianomaisen pyynnön sukusolujen tai alkioiden hävittämisestä.

Luovutetut sukusolut (*poist.*) on viipymättä hävitettävä, jos terveystarkastuksessa tai muuten havaitaan, ettei niitä voida käyttää hedelmöityshoidossa, tai jos luovuttaja on 14 §:n 2 momentissa tarkoitettulla tavalla peruuttanut suostumuksensa. Sukusolut (*poist.*) on myös viipymättä hävitettävä, kun palvelujen tuottajan tie-

toon on tullut, että sukusolun luovuttaja (*poist.*) on kuollut. Luovutetut sukusolut (*poist.*) on hävitettävä viimeistään kymmenen vuoden kuluttua luovutuksen vastaanottamisesta.

Edellä 1 ja 2 momentissa säädetyn estämättä sukusoluja voidaan hävittämisen sijasta käyttää muuhun luvalliseen tarkoitukseen, jos se, jonka sukusoluista on kysymys, on antanut kirjallisen suostumuksensa siihen. (*Poist.*)

(4 mom. kuten LaVM)

7 §

Hedelmöityshoidon antamisen edellytykset

(1 mom. kuten LaVM)

Hedelmöityshoitoa ei saa antaa, jos:

(1—3 kohta kuten LaVM)

4) parin osapuolista toinen on kuollut, *paitsi jos toinen osapuoli on kuollut äkillisesti hedelmöityshoitojen aikana, jolloin hedelmöityshoito saadaan saattaa loppuun vuoden kuluessa kuolemasta;*

(5 ja 6 kohta kuten LaVM)

8 §

Tietojen antaminen parille

(1 mom. kuten LaVM)

Jos hedelmöityshoidossa käytetään luovutettuja sukusoluja (*poist.*), palvelujen tuottajan on lisäksi annettava parille tietoja hoidon avulla syntyvän lapsen biologisen alkuperän mahdollisista vaikutuksista perheenjäsenten keskinäisiin suhteisiin ja siitä, miten mahdollisia ongelmia voidaan ehkäistä tai lievittää. Palvelujen tuottajan on järjestettävä parille mahdollisuus keskustella näistä kysymyksistä asiantuntijan kanssa.

(3 mom. kuten LaVM)

9 §

Parin suostumuksesta laadittava asiakirja

(1 ja 2 mom. kuten LaVM)

Asiakirjan arkistoitavaan kappaleeseen on lisäksi merkittävä tiedot käytetystä menetelmästä, mahdollisesti asetettujen ehtojen noudattami-

sesta, menetelmän käytön ajankohdasta ja todetusta raskaudesta. Jos hedelmöityshoidossa on käytetty luovutettuja sukusoluja (*poist.*), asiakirjan arkistoitavaan kappaleeseen on merkittävä myös 17 §:ssä tarkoitettu luovuttajan tunnus.

Helsingissä 5 päivänä helmikuuta 2003

Toimi Kankaanniemi /kd